

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XXV

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2017

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXV

© 2017 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 14641

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.

The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.

It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.

Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.

Articles should be written according to the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayımlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734

Fax: 00.90.324.361 00 46

web mail: www.kaam.mersin.edu.tr

www.olba.mersin.edu.tr

e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by

Matsis Matbaa Hizmetleri

Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Caddesi No: 51 34290 Sefaköy / İstanbul

Tel: 0212 624 21 11 www.matbaasistemleri.com

Sertifika No: 20706

Zero Prod. Ltd.

Tel: 00.90.212.244 75 21 Fax: 00.90.244 32 09

info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com/eng

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XXV

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XXV

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Marion MEYER
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY
Prof. Dr. İ. Hakan MERT
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN

MERSİN
2017

*Vefat Eden Meslektaşlarımızı
Saygı ile Anıyoruz...*

Prof. Dr. Güven ARSEBÜK

Prof. Dr. Arzu ÖZTÜRK

Dr.-Ing. Martin BACHMANN

İçindekiler / Contents

K. Serdar Girginer – Murat Durukan <i>Mersin/Gülnar Akyapı Mağarası'nda Bulunan Prehistorik Mağara Resimleri</i>	1
A. Tuba Ökse <i>Yukarı Dicle Havzası'nda Akkad Dönemi'ne Tarihlenen Bir Yapı: Salat Tepe II A: 6</i>	17
Atakan Akçay <i>A Late Uruk-Early Bronze Age Transitional Period Cemetery in the Upper Tigris Region: Aşağı Salat</i>	49
Elif Ünlü <i>Tell Tayinat Yerleşiminde Geç Tunç – Erken Demir Çağı Geçiş Dönemi Seramikleri Üzerinden Amik Ovası'nda Görülen Yerel Devamlılıklar ve Doğu Akdeniz Bağlantıları</i>	91
Bülent Kızılduman <i>Kıbrıs'ta Kaleburnu-Kral Tepesi/Galinoporni-Vasili'de Dikkate Değer Bir Geç Tunç Çağı Yapısı</i>	113
Aynur Özfirat <i>Melekli-Kültepe (Iğdır) Höyüğü, Urartu Kalesi ve Columbarium: Ağrı Dağı'nın Kuzey Eteğindeki Minuahinili (Karakoyunlu) Kenti</i>	161
İbrahim Hakan Mert <i>Kap Monodendri Poseidon (Enipeus) Altarı: Bir Altar mı Yoksa Deniz Feneri mi?</i>	183
Tuna Akçay <i>Sikke Buluntuları Işığında Olba'daki Pers ve Makedon Varlığı Üzerine Düşünceler</i>	211
Hüseyin Köker <i>Komama Gümüş Sikkeleri</i>	227
Mustafa Şahin – Murat Akın <i>Nikaia'dan Musa Heykeli: Polyhymnia</i>	241

Münteha Dinç – Serra Durugönül <i>Sculptural Workshop(s) of Lydia in the Light of Sculptures from Philadelphia and Thyateira</i>	251
Hüseyin Metin <i>Hellenistic Mouldmade Bowl Moulds from Kremna</i>	271
Gonca Cankardeş-Şenol – Erkan Alkaç – Mai Abdelgawad <i>The Results of Clay Analysis of Stamped Amphora Handles of Miletus and Rhodian Peraea in Alexandria (Egypt)</i>	297
Taylan Doğan – Kahraman Yağız <i>Efes Müzesi'nde Korunan Roma Dönemine Ait Bir Grup Strigilis</i>	317
Murat Durukan <i>Yeni Veriler Işığında Mallos, Magarsos ve Antiokheia ad Pyramos Problemi</i>	345
Ahmet Mörel <i>Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Bir Kırsal Yerleşimin Gelişimi: Çatıören Örneği</i>	381
Şener Yıldırım <i>Dating Dispute Over the Cross-in-Square Church in the Episcopal Palace in Side</i>	421

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
BİLİMSEL SÜRELİ YAYINI ‘OLBA’

Kapsam

Olba süreli yayını Mayıs ayında olmak üzere yılda bir kez basılır. Yayınlanması istenilen makalelerin en geç her yıl Kasım ayında gönderilmiş olması gerekmektedir.

1998 yılından bu yana basılan Olba; Küçükasya, Akdeniz bölgesi ve Ortadoğu’ya ilişkin orijinal sonuçlar içeren Antropoloji, Prehistorya, Protohistorya, Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (ve Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri), Eskiçağ Tarihi, Nümizmatik ve Erken Hıristiyanlık Arkeolojisi alanlarında yazılmış makaleleri kapsamaktadır.

Yayın İlkeleri

1. a. Makaleler, Word ortamında yazılmış olmalıdır.
 - b. Metin 10 punto; özet, dipnot, katalog ve bibliyografya 9 punto olmak üzere, Times New Roman (PC ve Macintosh) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - c. Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - d. Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
2. Noktalama (tireler) işaretlerinde dikkat edilecek hususlar:
 - a. Metin içinde her cümlelerin ortasındaki virgülden ve sonundaki noktadan sonra bir tab boşluk bırakılmalıdır.
 - b. Cümle içinde veya cümle sonunda yer alan dipnot numaralarının herbirisi noktalama (nokta veya virgül) işaretlerinden önce yer almalıdır.
 - c. Metin içinde yer alan “fig.” ibareleri, küçük harf ile ve parantez içinde verilmeli; fig. ibaresinin noktasından sonra bir tab boşluk bırakılmalı (fig. 3); ikiden fazla ardışık figür belirtiliyorsa iki rakam arasına boşluksuz kısa tire konulmalı (fig. 2-4). Ardışık değilse, sayılar arasına nokta ve bir tab boşluk bırakılmalıdır (fig. 2. 5).

- d. Ayrıca bibliyografya ve kısaltmalar kısmında bir yazar, iki soyadı taşıyorsa soyadları arasında boşluk bırakmaksızın kısa tire kullanılmalıdır (Dentzer-Feydy); bir makale birden fazla yazarlı ise her yazardan sonra bir boşluk, ardından uzun tire ve yine boşluktan sonra diğer yazarın soyadı gelmelidir (Hagel – Tomaschitz).
3. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık kalınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, New York.

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inchriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, lev. LIV-LVII.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, 162, res. 217.

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, 9, lev.1.

Diğer Kısaltmalar

age.	adı geçen eser
ay.	aynı yazar
vd.	ve devamı
yak.	yaklaşık
v.d.	ve diğerleri
y.dn.	yukarı dipnot
dn.	dipnot
a.dn.	aşağı dipnot
bk.	Bakınız

4. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig.” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. (Levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kesinlikle kullanılmamalıdır).

5. Word dökümanına gömülü olarak gönderilen figürler kullanılmamaktadır. Figürlerin mutlaka sayfada kullanılması gereken büyüklükte ve en az 300 pixel/inch çözünürlükte, photoshop tif veya jpeg formatında gönderilmesi gerekmektedir. Adobe illustrator programında çalışılmış çizimler Adobe illustrator formatında da gönderilebilir. Farklı vektörel programlarda çalışılan çizimler photoshop formatına çevrilemiyorsa pdf olarak gönderilebilir. Bu formatların dışındaki formatlarda gönderilmiş figürler kabul edilmeyecektir.
6. Figürler CD'ye yüklenmelidir ve ayrıca figür düzenlemesi örneği (layout) PDF olarak yapılarak burada yer almalıdır.
7. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla 20 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca yazılabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce yada Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise en az 500 kelimelik Türkçe ve İngilizce veya Almanca özet bulunmalıdır. Makalenin her iki dilde de başlığı gönderilmelidir.
11. Özetin altında, Türkçe ve İngilizce veya Almanca olmak üzere altı anahtar kelime verilmelidir.
12. Metnin word ve pdf formatlarında kaydı ile figürlerin kopyalandığı iki adet CD (biri yedek) ile birlikte bir orijinal ve bir kopya olmak üzere metin ve figür çıktısı gönderilmelidir.
13. Makale içinde kullanılan özel fontlar da CD'ye yüklenerek yollanmalıdır.

MERSIN UNIVERSITY
‘RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY’
JOURNAL ‘OLBA’

Scope

Olba is printed once a year in May. Deadline for sending papers is November of each year.

The Journal ‘Olba’, being published since 1998 by the ‘Research Center of Cilician Archeology’ of the Mersin University (Turkey), includes original studies done on antropology, prehistory, protohistory, classical archaeology, classical philology (and ancient languages and cultures), ancient history, numismatics and early christian archeology of Asia Minor, the Mediterranean region and the Near East.

Publishing Principles

1. a. Articles should be written in Word programs.
 - b. The text should be written in 10 puntos; the abstract, footnotes, catalogue and bibliography in 9 puntos ‘Times New Roman’ (for PC and for Macintosh).
 - c. Footnotes should take place at the bottom of the page in continous numbering.
 - d. Titles within the article should be written in small letters and be marked as bold. Other choises (big letters, underline or italic) should not be used.
2. Punctuation (hyphen) Marks:
 - a. One space should be given after the comma in the sentence and after the dot at the end of the sentence.
 - b. The footnote numbering within the sentence in the text, should take place before the comma in the sentence or before the dot at the end of the sentence.
 - c. The indication fig.:
 - * It should be set in brackets and one space should be given after the dot (fig. 3);

* If many figures in sequence are to be indicated, a short hyphen without space between the beginning and last numbers should be placed (fig. 2-4); if these are not in sequence, a dot and space should be given between the numbers (fig. 2. 5).

- d) In the bibliography and abbreviations, if the author has two family names, a short hyphen without leaving space should be used (Dentzer-Feydy); if the article is written by two or more authors, after each author a space, a long hyphen and again a space should be left before the family name of the next author (Hagel – Tomaschitz).
3. The ‘Bibliography’ and ‘Abbreviations’ should take part at the end of the article. The ‘Abbreviations’ used in the footnotes should be explained in the ‘Bibliography’ part. The bibliography used in the footnotes should take place as abbreviations and the following order within the abbreviations should be kept: Name of writer, year of publishment, page (and if used, number of the illustration). This rule should be applied even if a publishment is used only once.

Bibliography (for books):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork.

Bibliography (for articles):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, pl. LIV-LVII.

Footnotes (for books):

Richter 1977, 162, fig. 217.

Footnotes (for articles):

Oppenheim 1973, 9, pl.1.

Miscellaneous Abbreviations:

op. cit.	in the work already cited
idem	an auther that has just been mentioned
ff	following pages
et al.	and others
n.	footnote
see	see
infra	see below
supra	see above

4. For all photographs, drawings and maps only the abbreviation 'fig.' should be used in continuous numbering (remarks such as Plate, Picture, Drawing, Map or any other word or abbreviation should not be used).
5. Figures, embedded in Word documents can not be used. Figures have to be in the length in which they will be used in the page, being at least 300 pixel/ inch, in photoshop tif or jpeg format. Drawings in adobe illustrator can be sent in this format. Drawings in other vectoral programs can be sent in pdf if they can't be converted to photoshop. Figures sent in other formats will not be accepted.
6. Figures should be loaded to a CD and a layout of them as PDF should also be undertaken.
7. Photographs, drawings or maps taken from other publications are in the responsibility of the writers; so the sources have to be mentioned.
8. A list of figures should take part at the end of the article.
9. The text should be within the remarked formats not more than 20 pages, the drawing and photographs 10 in number.
10. Papers may be written in Turkish, English or German. Papers written in Turkish must include an abstract of 500 words in Turkish and English or German. It will be appreciated if papers written in English or German would include a summary of 500 words in Turkish and in English or German. The title of the article should be sent in two languages.
11. Six keywords should be remarked, following the abstract in Turkish and English or German.
12. The text in word and pdf formats as well as the figures should be loaded in two different CD's; furthermore should be sent, twice the printed version of the text and figures.
13. Special fonts should be loaded to the CD.

KIBRIS'TA KALEBURNU-KRAL TEPESİ/ GALINOPORNI-VASILİ'DE DİKKATE DEĞER BİR GEÇ TUNÇ ÇAĞI YAPISI

Bülent KIZILDUMAN*

ABSTRACT

A Remarkable Late Bronze Age Building at Kaleburnu-Kral Tepesi/ Galinoporni-Vasili in Cyprus

While Cyprus, with its ports and mines, has always had a significance in the Eastern Mediterranean, the Karpaz peninsula occupies a distinctive place within Cyprus due to its advantageous proximity to neighboring cultures. Kral Tepesi or Vasili, meaning King's Hill in Turkish and Greek, is located in the Kaleburnu/Galinoporni village on the Karpaz peninsula. Kral Tepesi is a hill, approximately 1.5 km from the sea. The settlement was discovered coincidentally in 2004 by the Eastern Mediterranean University academic staff during a hiking trip. This discovery initiated a scientific excavation that lasted from 2005 to 2009. The bronze hoard uncovered during the initial excavation at Kaleburnu-Kral Tepesi was the best preserved and largest bronze collection of art dating to the Late Bronze Age found in Cyprus up to this point. Some of the twenty six bronze artifacts were produced by processing copper that was probably from Cyprus but the rest were from outside of Cyprus. Some artifacts, such as the bronze jug with a twisted handle, represent a local product, but other artifacts, such as the bronze bowls, exemplify products that were widely known and distributed throughout the Levant. A subsequent rescue excavation carried out in 2014 at Kral Tepesi unearthed the largest bronze collection ever found in the Eastern Mediterranean. One hundred eleven pieces of bronze, one storage jar, fabric, and wooden pieces were found hidden inside a well on the highest Terrace of Kral Tepesi. There are many necropolises and settlements of different periods around Kral Tepesi, but one necropolis called "Galinoporni Village" (due to its location in Galinoporni village) is most likely contemporary with Kral Tepesi. It is understood that these sites are contemporary due to similar typologies of "Mycenaean" pottery found during salvage excavations at both sites.

* Yrd. Doç. Dr. Bülent Kızılduman, Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ), Eğitim Fakültesi, Doğu Akdeniz Kültür Mirası Araştırma Merkezi (DAKMAR), Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs, Mersin 10, Türkiye.
E-posta: bulent.kizilduman@emu.edu.tr

Uluslararası Kaleburnu Kral Tepesi Kurtarma kazısı projesine vermiş oldukları maddi destek ve göstermiş oldukları ilgiden dolayı TC Lefkoşa Büyükelçiliği Kalkınma ve Ekonomik İşbirliği Koordinasyon Ofisi'ne teşekkür ederim. Aynı zamanda bu çalışmaya yapmış oldukları katkıdan dolayı Prof. Dr. Martin Bartelheim ve Dr. Uwe W. Müller'e teşekkürlerimi sunar, Kral Tepesi 2014 kış kazı sezonu sırasında yaşamını yitiren Lothar Herling'i saygı ile anarım.

Excavations of Kral Tepesi were carried out on the Terrace as well as the Northern and Southern Plato sections of the settlement, the approximate boundaries of which were determined by carrying out scientific excavations, surface surveys, and geophysical studies. These excavations have revealed traces of settlements belonging to two different cultural periods: one on the Terrace and Northern Plato section dating to the Late Bronze Age and a second on the Southern Plato section dating to not only the Late Bronze Age but also earlier. The Terrace and Northern Plato section bear the traces of a rock-cut-rooms architecture and a rich trading network including locally-produced ceramics such as Base Rings, Red Lusters and White Shaved Wares, as well as “Mycenaean” vessels and bronze artifacts. A unique local architectural building plan has been uncovered on the Southern Plato section with mudbrick walls overlaying rock-cut and stone walls. This structure, is inspired from and constructed, based on earlier round architectural elements, contains both ritual and administrative elements. The structure itself is quite remarkable with its substantial storage capacity, as with its contents including tablet pieces, writing samples on ceramic vessels, stamp seals, weights used in trade, and luxury-use materials. When all this is taken into account, the structure likely played a notable role in the daily life of the community living in the region. While the building is predominantly religious and partly administrative, it offers a harmonious operation of the two different functions. This architectural complex, called BUILDING 1 in the existing excavations at Kral Tepesi, illustrates the ritual and administrative elements of the authority’s power within the social political organization system in the region.

The Kral Tepesi settlement area is close to regional fault lines. Examination of Ro. 16 on the Northern Plato section revealed that the room had been split into two halves with a significant difference in the level of the floor in each half of the rock-cut room. This division and the way in which the relics were scattered throughout the site indicate its possible exposure to an earthquake. These traces may indicate that inhabitation of Kaleburnu-Kral Tepesi ended with an earthquake. Alternately, the excavated sling pellet, tang weapon, and traces of fire indicate that inhabitation may have finished due to a fire set during an attack on the settlement.

Kral Tepesi differs from the generally accepted system of Cypriot Bronze Age settlements in terms of the use of topography, architecture, and function of the settlement. However, in order to fully understand the exact features of the settlement, it is necessary to excavate and investigate additional terrace sections that are spread throughout the settlement area.

Keywords: Cyprus, Late Bronze Age, Kral Tepesi/Vasili, Ritual, Administration, Trade

ÖZET

Kıbrıs, Doğu Akdeniz’de gerek liman gerekse maden yataklarıyla ayrı bir öneme sahip olurken, Karpaz yarımadası deniz aşırı çevre kültürlerine yakın olan avantajlı konumuyla her zaman dikkat çekmiştir. Kaleburnu-Kral Tepesi ise Karpaz yarımadasında Kaleburnu/Galinoporni Köyünde, Türkçe Kral Tepesi, Yunanca da ise Kral Tepe anlamına gelen Vasili olarak adlandırılan mevkiide yer almaktadır. Kral Tepesi denizden yaklaşık olarak 1,5 km uzaklıkta yüksek bir tepe üzerindedir. Yerleşim yeri 2004 yılında tesadüfen Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim görevlileri tarafından bir doğa yürüyüşü sırasında keşfedilmiştir. Bu keşfin ardından yapılan ilk zorunlu müdahale

ve arkasından başlatılan bilimsel arkeoloji projesi ile araştırılmaya başlanmıştır. Yapılan ilk müdahale sırasında açığa çıkartılan tunç eser topluluğu, daha sonradan Kral Tepesi'nde 2014 yılında açığa çıkartılacak ikinci tunç eser topluluğuna kadar, Kıbrıs'ta bulunmuş Geç Tunç Çağına tarihlendirilen en iyi korunmuş ve en büyük tunç eser topluluğu olmuştur. Açığa çıkartılmış olan 26 parçalık tunç eserlerin bir bölümü olasılıkla Kıbrıs, diğer bir bölümü de Kıbrıs dışından elde edilen bakırın işlenmesi sonucunda üretilmiştir. Eserler arasında yer alan burgu saplı tunç sürahi gibi kimileri yerel ürünler olsa da, tunç çanaklar gibi kimi eserler de tüm Levant dünyasından bilinmekte ve çok yaygın olarak dağılımı görülmektedir. 2014 yılında yapılan kazı çalışmalarında ise Teras bölümü üzerinde Doğu Akdeniz'de bulunmuş en büyük tunç eser topluluğu gün yüzüne çıkartılmıştır. Bir mekan içerisinde yer alan kuyu içersine gizlenmiş bu eserler arasında 111 adet tunç, depolama kabı, kumaş ve ahşap parçaları bulunmuştur. Kral Tepesi ve çevresinde farklı dönemlere ait nekropol ve yerleşim yerleri vardır. Bunlar arasında bulunan ve "Galanaporni Village" olarak adlandırılan nekropol alanı yerleşimin büyük olasılıkla mezarlık alanıdır. Bu mezarlık alanında geçmiş yıllarda yapılan kurtarma kazısı sırasında açığa çıkartılan "Miken" seramiklerinin tipolojilerine bakıldığı zaman Kaleburnu-Kral Tepesi ile çağdaş oldukları anlaşılmaktadır.

Kral Tepesinde yürütülen bilimsel kazı çalışmaları, yüzey araştırması ve jeofizik çalışmaları sonucunda yaklaşık sınırları belirlenmiş olan yerleşimin Teras, Kuzey ve Güney Plato bölümlerinde kazı çalışmaları yürütülmüştür. Yapılan kazıların bilgi birikimiyle Teras ve Kuzey Plato bölümünde sadece Geç Tunç Çağı, Güney Plato bölümünde ise Geç Tunç Çağı ve öncesine yaşılandırılabilir iki farklı kültür katına ait iskan izleri açığa çıkartılmıştır. Teras ve Kuzey Plato'da kaya oyuğu mimari ve zengin bir ticaret ağının izlerini taşıyan Base Ring, Red Lustours, White Shaved gibi yerli üretim seramikler ve de Miken kaplarına, ayrıca tunç eser topluluklarına rastlanılırken Güney Plato'da ise gerek kaya oyuğu gerekse taş duvar üzerine kerpiç duvarların yükseldiği kendine özgü yerel bir mimari yapı planı ortaya çıkartılmıştır. Kendisinden önce inşa edilip kullanılmış olan daha erken dönem yuvarlak planlı yapı tarzındaki mimari unsurların üzerine ve onlardan yararlanılarak inşa edilmiş olan bu yapı kendi bünyesinde hem ritüel hem de idari unsurları barındırmaktadır. Yapı içinde açığa çıkartılmış olan tablet parçası, seramik kaplar üzerindeki yazı örnekleri, damga mühür, ticarete kullanılan ağırlıklar ve lüks kullanım malzemelerine ek olarak depolama kapasitesiyle oldukça dikkat çekicidir. Tüm bunlar göz önünde tutulduğu zaman, yapı bölgede yaşayan toplumun günlük hayatında ayrı bir rol üstlenmiş olmalıdır. Bina ağırlıklı olarak dini, kısmen ise idari özellikleri barındırmakta ve iki farklı işlev ile de uyum sağlamaktadır. Bu çerçevede BINA 1 olarak adlandırılan bu mimari kompleks, bölgedeki toplumsal siyasal örgütlenme sistemi içerisinde, erk sahibi otoritenin ritüel ve idari unsurlarını barındıran bir yapı niteliğine sahiptir.

Kaleburnu-Kral Tepesi yerleşim yeri, bölgedeki fay hatlarına yakınlığı ile dikkat çekerken Kuzey Plato'da yer alan Ro. 16'da yapılan incelemede ana kayanın içine inşa edilmiş olan mekanın yarısının, geçmişte koparak aşağıya doğru kaydığı görülmüştür. Mekanın bu ölçüde neredeyse ortadan ikiye ayrılmış bir şekilde oluşu, buluntuların mekan içerisinde savrulmuş biçimi olasılıkla yerleşim yerinin geçirmiş olduğu bir depremin göstergesi olmalıdır. Bu izlerin Kral Tepesinin bir depremler son bulduğuna işaret ediyor olabileceğinin dışında, Güney Plato'da yapının deprem olasılığının dışında açığa çıkartılmış olan sapan taneleri, ucu sivri saplamalı silah ve yangın izlerinden de anlaşılacağı üzere bir saldırı neticesinde meydana gelen yangın sonucunda da son bulmuş olabilir.

Kral Tepesi, Kıbrıs Geç Tunç Çağı yerleşim yerleri arasında var olduğu genel olarak kabul edilen sistem içerisinde gerek topografya kullanımı gerekse mimari doku ve yerleşim yeri işlevi bakımından farklılık göstermektedir. Ancak yerleşim yerinin tam karakterinin anlaşılabilmesi için yerleşim alanının üzerine yayılmış olduğu teras bölümlerinin de kazılarak açığa çıkartılması ve sorgulanması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kıbrıs, Geç Tunç Çağı, Kral Tepesi/Vasili, Ritüel, Yönetel, Ticaret

Kral Tepesi yerleşimi, Kıbrıs'ın İskele ilçesinde Türkçe adıyla Kaleburnu, Yunanca adıyla Galinoporni köyünde Türkçe'deki kullanılış biçimiyle Kral Tepesi/ Kral Tepe, Yunanca'daki kullanılış biçimiyle ise Vasili olarak adlandırılan mevkinde yer almaktadır. Kral Tepesi yerleşimi, Karpaz yarımadasının güney sahil şeridinde denizden 1.5 km uzaklıktaki bir plato ve platonun etekleri üzerindedir. Yakından bakıldığı zaman göğün gözlenen bölümü gibi duran platonun denizden en yüksek noktası ~152 m civarındadır. Yerleşim yerinin, üzerine kurulmuş olduğu doğal tepenin üst plato bölümü killi bir toprak yapısı ve üzerinde çok az bitki örtüsünün olmasından dolayı erozyon sonucunda hızla yok olmaktadır. Doğal tepe kuzey-güney yönünde ~530 m, doğu batı yönünde ise ~430 m uzunluğundadır (fig. 1a-c, 2a-d). Yerleşim yeri bölgede bulunan ve günümüzde mevsimlik akan derelerle kuşatılmış bir konuma sahiptir.

Araştırma Tarihçesi

Kral Tepesi yerleşimi, Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim görevlileri tarafından Haziran 2004'te bir doğa yürüyüşü sırasında tesadüfen bir taşın altında yer alan eserlerin farkedilmesi sonucunda keşfedilmiştir. Bu keşfin ardından Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Mağusa Şube Amiri Hasan Tekel'in yönetiminde, dönemin DAÜ Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyeleri Uwe Müller, Sheelagh Frame ve Bülent Kızılduman'ın katılımıyla ağız kenarı yüzeyde açıkta görünen bir depolama kabı ve içinde yer alan tunç eserlerin koruma altına alınabilmesi amacıyla kurtarma kazısı yapılmıştır¹. Bu çalışmanın ardından Kral Tepesinde bilimsel bir uluslararası kurtarma kazı projesi başlatılmıştır.

P7 noktasında yapılan ilk müdahalenin ardından bir depolama kabı içinde açığa çıkarılan eser grubu yüksek kalitede yapılmış, toplamda yaklaşık olarak 15.5 kg ağırlığında 26 adet tunç eserden oluşmaktadır (fig. 1c, 3a-c). Çok iyi korunmuş olan bu eserlerin bir bölümünün benzerlerine Kıbrıs'ta özellikle Sinda-Sıradas ve Enkomi yerleşim yerinde rastlanırken parallel bazı örnekleri ise Levant bölgesinden bilinmektedir. Bu eser topluluğu içerisinde yer alan örgü sepet kulplu, kapaklı bir sürahi ise kulp ve kapağı ile tamamen bu dönem için yerel özellikler

¹ Müller – Kızılduman 2004, 200.

taşımaktadır. Ayrıca ağız çapı 0.36 m., genişliği 0.72 m. ve yüksekliği 0.63 m. olan depolama kabının hemen yanında, kulbu üzerinde olasılıkla Kıbrıs-Minos yazı örneği olan bir de üzengi kulplu çömlek, daha sonradan tespit edilmiştir (fig. 3c-d). Bunlara ek olarak Kıbrıs-Minos işaretleri sadece üzengi kulplu çömlek üzerinde değil, testere ve bir kase üzerinde de belirlenmiştir². Eser topluluğu içinde yer alan tunçtan yapılmış eserlerin gerek Kıbrıs gerekse Kıbrıs dışındaki paralellere Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC-III A dönemlerinde rastlanılmaktadır³. Yine bu eser topluluğuna ait olan çark yapımı ve Furumark Tip "Ovoid-Conical" 164⁴'e dahil olan Üzengi Kulplu Çömleğin en iyi kıyaslanabilecek 2 benzeri Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC-III A dönemine verilen Enkomi'deki 18 no.lu bir mezardan⁵ ve Kourion 50 no.lu diğer bir mezardan⁶ gelmektedir. Kıbrıs dışında ise Levant dünyasında farklı bezemelere sahip, fakat tipolojik paralelleri aynı olan örnekler Ugarit ve Minet el-Beidha da rastlanılmaktadır. Bu örnekler LH/LM III A1, LH/ LM III A-B verilmektedir⁷. Bunların dışında üzengi kulplu çömleğin tip ve bezeme biçimi olarak yakın benzerleri Thebes-Kadmeion LH IIIB döneminden⁸, Tiryns⁹ ve Cape Iria batısından¹⁰ da bilinmektedir.

Açığa çıkartılan 26 adet tunç eser üzerinde yapılan analizler sonucunda 11 eserin yapımı için kullanılan bakır madenin farklı keskinlik dereceleriyle birlikte Kıbrıs Trodos Dağı üzerindeki maden yataklarından elde edilmiş olabileceği saptanmıştır. Geriye kalan eserler içerisinden 9'unun ise olasılıkla Arabah'taki madenlerden gelen bakırın işlenmesi sonucunda üretildikleri belirlenmiştir. Diğer 4 eserin ise kökeni belirlenememiştir¹¹.

Kurtarma kazısına katılan araştırmacılar Kral Tepesi/Vasili yerleşim yerini ve buluntularını ilk etapta, Kıbrıs Geç Tunç Çağı sonlarına ait bir yerleşim yeri olarak tanımlamışlardır. İlk gözlemlerde Karpaz yarımadasının ve özellikle Kaleburnu köyünün topografyası, jeopolitik konumu, yerleşim yerinin yüzeyden görülebilen kaya oyuğu ve taş duvarlı, kısmen kesme blok taşların kullandığı mimari kalıntıları ve tunç eserlerin kalitesi, arkeolojik alanın merkezi bir öneme sahip olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra Kral Tepesi yerleşim yerinde yapılan ilk gözlemler neticesinde arazinin jeolojik yapısına uygun olarak

² Bartelheim v.d. 2008, 161, 170-171.

³ Bartelheim v.d. 2008, 181.

⁴ Furumark 1941, 38, fig. 9.

⁵ Gjerstad v.d. 1934, 551-556, nos. 53-55, p. 90: 2. row, 2, 3, 8.

⁶ Furumark 1992, pl. 91:164; Karageorghis 2002, fig. 69.

⁷ Hirschfeld 2000, 95-96, fig. 13, cat. no. 120-121.

⁸ Raison 1968, pl. 9-10, 39-100, 119.

⁹ Raison 1968, pl. 109, 111.

¹⁰ Karageorghis 2002, 69, fig. 134.

¹¹ Bartelheim v.d. 2011, 98, Tabelle 2.

erozyon nedeniyle yerleşim yerindeki kültür mirasının yoğun bir tahribatla yok olduğu saptanırken aynı zamanda kaçak kazılar sonucunda yerleşim yerinin kültür tabakalarının tahrip edildiği de belgelenmiştir (fig. 2c, 4a-c). Bunlara ek olarak, yerleşim yerinin üzerine kurulduğu doğal tepenin eteklerinde bulunan Teras bölümünde tarım yapmak amacıyla arazinin buldozer ile 1990'lı yılların başında düzeltilmiş, kültür tabakaları kısmen de yok edilmiş olduğunda anlaşılmıştır. Tüm bunlar ışığında Kral Tepesi mevkiinde bir kurtarma kazısı projesinin zorunlu olduğuna karar verilmiştir¹². Bu kararın ardından bölgede bir arkeolojik yüzey araştırması ve kurtarma kazısı projesi başlatılmıştır.

Projenin başlangıç aşamasında yapılan araştırmalarda Kaleburnu köyü içinde, Kıbrıs Geç Tunç Çağına tarihlendirilen ve “Galianaporni Village” olarak adlandırılan bir nekropol alanının varlığından haberdar olunmuştur.¹³ Bu nekropol alanında yer alan bir mezarda geçmişte yapılmış olan kazıda açığa çıkartılmış olan ve hafiri tarafından “pyxis” olarak adlandırılmış olan seramik kap Furumark Alabastron Tip 94¹⁴ girmektedir. Bu kap Kral Tepesinde Güney Plato BINA 1 içinde Ro. 7 de açığa çıkartılmış olan çift kulplu çömlekçik ile aynı tipte yer alırken, her ikisi üzerindeki bezemeler de neredeyse birbirinin aynıdır (fig. 10b). Furumark bu tarz ve tipolojiye sahip seramikleri Miken III A2-III B dönemlerine yerleştirmektedir¹⁵.

Yunanistan'da Aigina'da bulunmuş olan bir Alabastron Furumark Tip 94 e ait olup olasılıkla Miken IIIB:2 dönemine tarihlendirilirken bu kabın bezemeri ile Kaleburnu örnekleri arasında yatay bantların kullanılmasının dışında başka bir benzerlik bulunmamaktadır. Keos adasında bulunan ve Tip 94 e giren başka bir kap ise üzerinde yer alan yatay bantlar kısmen benzerlik taşırken, özellikle omuz bölümü üzerinde yer alan Furumark “Foliate Band, Later (Metallic) Type, Simple” 14 e benzerlik taşıyan bezemeler yer almaktadır. Bu kap Miken IIIA:2 dönemine tarihlendirilmektedir¹⁶. Bu örnekte Kaleburnu-Kral Tepesi kabı ile büyük oranda paralellik göstermektedir. Kaleburnu örnekleri ise daha çok gövdelerin iç bükey oluşu ve boyun gövde orantısına bakılarak Miken III B dönemine ait olmalıdır. Bunlara ek olarak nekropol alanında açığa çıkartılmış olan üzengi kulplu çömlek ve matara biçimli “Miken”¹⁷ kaplarından esinlenerek mezarların Kral Tepesi ile

¹² Kızılduman 2008b, 155-156.

¹³ Catling 1962, 163 no. 87; Karageorghis 1960, 245 fig. 4.

¹⁴ Furumark 1941, 44, fig. 12.

¹⁵ Furumark 1941, 39-45.

¹⁶ Furumark 1992, Pl. 54.

¹⁷ Bu mal grubuna giren seramikler Kıbrıs arkeolojisiyle ilgili bazı çalışmalarda ve Kral Tepesi Proje arşivinde White Painted Wheel-made seramikleri olarak adlandırılmıştır. Kaleburnu-Kral Tepesi projesi çalışmasında açığa çıkartılmış olan seramik kuşaklarıyla ilgili olarak seramikler Almanya-Mannheim'da Curt-Engelhorn Centre for Archaeometry (CEZA) da Nötron Aktivasyon Analizleri (NAA) yapılmıştır. İlgili sonuçlar kronolojik karşılaştırmalarla birlikte kapsamlı olarak yayına hazırlanmaktadır.

çağdaş olmasında göz önünde bulundurularak buranın yerleşim yerinin nekropolü olabileceği düşünülmektedir.

Kral Tepesi Kazı Alanları ve Stratigrafisi

Kaleburnu-Kral Tepesinde günümüze değin yapılan kazıların bilgi birikimiyle arkeolojik alandaki Teras ve Kuzey Plato bölümünde tek, Güney Plato bölümünde ise başlıca iki farklı kültür katına ait iskan izleri açığa çıkartılmıştır. Yerleşim yerinin kültür katlarının kazı çalışma alanlarına göre dağılımı aşağıdaki gibidir (fig. 1b, 2d).

Teras

Teras bölümü üzerinde yapılan kazı çalışmalarında ana kayaya bağlı olarak aşağıda anlatılacak olan Kuzey Plato'daki gibi kaya oyuğu mimari hemen göze çarpmaktadır. Teras bölümünde daha geniş alanda tarım yapabilmek amacıyla dozer ile arazinin traşlanmış olmasına ve bunun sonucunda arkeolojik dokunun büyük oranda zarar görmesine rağmen yapıların zemin veya bodrum katlarına ait in situ arkeolojik dokuya bazı açmalarda ulaşmak mümkün olabilmektedir. 2014 Şubat sezonunda yapılan kazı çalışması esnasında L97A plan karesinde kaya oyuğu üslubunda inşa edilmiş, tam bir konteksin bir mekanında yer alan kuyunun içerisindeki depolama kabı içinde ve dışında in situ olarak 111 adet tunç eser açığa çıkartılmıştır. Eserler arasında ritüel törenlerde kullanılan bir araba¹⁸, lüks ve ritüel kullanıma yönelik tunç eserlerin yanı sıra günlük kullanıma ait silah ve çeşitli alet ve eşyalar da bulunmaktadır. Açığa çıkartılmış olan ritüel arabanın yakın benzerleri, gene Kıbrıs'ta bulunmuştur, ancak buluntu yeri kesin olarak bilinmemektedir¹⁹. Söz konusu eserler bu güne değin Yakın Doğu'da Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilebilecek en büyük tunç eser guruplarından birisini oluşturmaktadır. Burada yer alan eserler kumaş ve ahşap parçalarıyla birlikte kısmen çok iyi şekilde korunarak günümüze kadar ulaşabilmiştir (fig. 5a-d).

Teras bölümünde açığa çıkarılan Base-ring I, White Painted Wheel-made, Plain White Wheel Made, Red Lustours Wheel-made seramik parçaları ve White Shaved testiciklere sık rastlanılmaktadır. Teras bölümü üzerinden gelen bazı seramik parçaları üzerinde Kıbrıs-Minos yazı örnekleri de belirlenmiştir. Açığa çıkarılan seramiklerden yola çıkarak Teras bölümünü Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC/ IIIA dönemlerine tarihlendirmek mümkündür. Ancak kazı çalışmasının ilerlemesiyle birlikte Teras bölümünün kronolojisi daha net biçimde ortaya konulabilecektir.

¹⁸ Bu tarz eserler hakkındaki genel bilgi için bk. Kletter v.d. 2006; Matthäus 1985.

¹⁹ Matthäus 1985, 316, 318.

Kuzey Plato

Bu alanda yapılan kazı çalışması içerisinde kaya oyuğu mimari yapı tarzının karakteristik olduğu anlaşılmıştır (fig. 1c, 4b-c). Ana kaya zemin altına olup, ana kayanın düzenli ve sistemli bir şekilde kazılarak köşeli, çukur tabanlı mekanlar yapıldığı görülmektedir. Bu mekanların içerisinde ihtiyaç doğrultusunda ender olarak, mekanları birbirinden ayırmak için moloz taşlardan, ara duvarlar inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey Plato bölümünde yapılan kazılar sonucunda mimariye dayanarak arkeolojik dokunun tek bir kültür katına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu kültür katında açığa çıkarılan seramik yelpazesinden yola çıkarak arkeolojik dokuyu günümüz verileri ışığında Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC dönemine tarihlendirmek mümkün olmaktadır.

Güney Plato

Kral Tepesi Güney Platosunda günümüz bilgileri ışığı altında yeniden eskiye doğru başlıca iki farklı kültür katının olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan geç kültür katı Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC zamansal sınırına, erken kültür katı ise henüz tam olarak yaşlandırılmamış, daha erken bir döneme verilmektedir. Günümüze değin yapılan çalışmalar sonucunda alttan gelen daha erken kültür katı ve evrelerine ait seramik buluntuların yeni yeni açığa çıkartılmaya başlanması buradaki dokunun Kıbrıs Tunç Çağı öncesine ait olabileceğini göstermektedir. Ancak bu yapı katına ait çalışmalar ilerledikçe yapı katının stratigrafisi ve kronolojik süreç içindeki yeri belirlenebilecektir. Geç dönem mimarisinde daha çok kalın duvarlı taş yastıklı, köşeli bir mimari göze çarparken, erken evresinde poligonal, çok köşeli ama dikkatli bakılmadığı zaman daire planı andıran bir mimariden bahsetmek mümkündür. Güney Plato bölümünde yer alan bu yapı BINA 1 olarak adlandırılmaktadır.

Kaleburnu-Kral Tepesi BINA 1

Nasıl ki kutsal kitaplarda adı geçen Süleyman tapınağı, çok uzaklardan bakıldığında bile görülebilen yüksek bir tepe/dağ olan Moriah Tepesi (Moriya Dağı)²⁰ üzerine inşa edilmişse, Kral Tepesi BINA 1 de böylesine bir tepenin en yüksek bölümüne inşa edilmiştir. Söz konusu yapı daha erken döneme ait mimari unsurların üzerine ve onlardan yararlanılarak inşa edilerek, tek bir evrede kullanılmıştır (fig. 2c, 6a-c).

²⁰ Tevrat 1Kr:6:1-29; 7:21.

Yapı Planı

BINA 1, korunabildiği kadarıyla, kuzeybatı-güneydoğu yönünde 12.10 m. genişliğinde, güneybatı-kuzeydoğu yönünde ise 12.80 m. uzunluğundadır. Oval planlı olan yapı, yaklaşık olarak 118.06 m²'lik bir alana yayılmaktadır. Yapı kuzey yönünde, birbiri ile yan yana yerleştirilmiş üç yarım daire ve onun gerisinde yer alan köşeli mekanlar topluluğundan meydana gelmektedir. Erozyon nedeniyle bir bölümü yok olmuş olan yapı kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanmakta olup, en az beş farklı mekandan oluşmaktadır. Bu mekanlar topluluğunun en büyüğü 41.44 m²'lik ölçüsüyle Ro.5²¹-Ro. 10a alanı iken, en küçük mekanı ise 7,08 m²'lik ölçüsüyle Ro. 9 oluşturmaktadır. Yapı ana girişinin hangi yönde ve nerede olduğu, yapının erozyon nedeniyle tahrip olmasından dolayı anlaşılammıştır. Yapının güneyinde yer alan bölümleri erozyon nedeniyle yok olmuş ancak bazı mekanların tabanının içine gömülmüş olan depolama kapları kısmen korunmuştur.

Malzeme ve Yapım Tekniği

BINA 1, Kıbrıs Geç Tunç Çağı mimari anlayışının aksine, genelde taş temelsiz olarak inşa edilmiştir. Ancak yapı üzerine oturtulduğu zeminde yer alan taş dolgu malzemesiyle bağlantı kurularak binada meydana gelebilecek statik sorunlar aşmaya çalışılmıştır. Bu uygulamanın yanı sıra duvarcı ustaları bazı duvarları taş temel üzerine kerpiç kullanarak inşa etmişlerdir. Yapının Ro. 9 mekanının batı duvarı taş temelli olarak inşa edilmiştir. Mekanın doğu duvarında ise ana kayanın eğimli yüzeyini dengeleyebilmek için alçak olan bazı alanların içine, temel çukuru gibi taşlar yerleştirilirken ana kayanın yüksek olduğu alanlarda ise taş duvar döşegenin²² taş örgü sıralarında yer alan taşlar doğrudan zemin üzerine oturtulmuştur. Ro. 9 ve Ro. 7 mekanlarının ortak kullandıkları güney duvarıyla Ro. 7 mekanının doğu duvarı ise binanın üzerine oturtulmuş olduğu alandaki, daha erken döneme ait mimari unsurların üzerine temel ya da duvar döşegenin bağlanmasıyla inşa edilmiştir.

BINA 1 in üç yarım dairenin oluşturduğu bölümünün ortasında yer alan Ro. 10, olasılıkla oval planlı daha erken döneme ait bir yapının kısmen ortasından bölünmesiyle yeniden kullanılmıştır. Bu mekan 11.20 m. genişliğinde ve 19 m. uzunluğundadır. Mekanın yarım daire şeklindeki poligonal duvarı, 0.36 - 0.58 m.

²¹ Proje kapsamında uygulanan kazı sisteminde açmalar içerisindeki her Özgün Buluntu Yeri; Ro. şeklinde adlandırılmıştır.

²² Duvar Döşegi: Yapıların duvarlarının temel kısmından sonra zeminden yukarıdaki ilk kısım bozulmaya en uygun bölümdür. Bu alanların taşa nazaran kerpiç tuğla gibi daha dayanıksız malzemeden yapıldığı zaman daha erken yırandığı ve yapının yıkılmasına neden oldukları bilinmektedir. Bundan dolayı söz konusu olan alanlar artan bilgi birikimi ile temel bölümünden itibaren yükseltilmiş ve pisé/kerpiç/tuğla bölümleri ana kaya üzerinden değil de daha üst bir seviyeden itibaren örülmeye başlanmıştır. Taş temel ile üst örgü arasında kalan alan ise duvar döşegi olarak isimlendirilmektedir (Naumann 1998, 77-78).

kalınlığındadır. Güney düz duvarı ise 0.44-0.60 m. kalınlığındadır. Ro. 10 duvar örgülerinde taşlar duvarcı ustası tarafından bazen tek, bazen çift sıra, kimi zaman- sa ortada yer alan taşlara nazaran dışta daha büyük taşlardan meydana gelen çift kabuklu örgü²³ tekniğinin bir arada yer aldığı karışık örgü tekniği²⁴ uygulanarak inşa edilmiştir. Ro. 10'un güneybatı köşesinde Ro. 9 ile birleşme noktasında yer alan duvarın, örgü sırasında kalan bazı taşlar küçük bir boşluk oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Bu uygulama drenaj sistemini anımsatmaktadır. Ancak bu taşlar çökmüş olduğundan dolayı bu alanda yer alan taşlar V kesitli olarak duvar örgüsü içerisinde yer almaktadırlar. Ro. 10'nun içi taş dolgu yapılarak üzeri sıkıştırılmış toprak taban şekline getirilmiştir. Ro. 10 taban seviyesi Kral Tepesi yerleşim birimindeki en yüksek taban seviyesidir (fig. 6b). Mekanın tabanı, güneyinde kalan Ro. 5 ve 9'dan yaklaşık 1 m daha yukarıdadır. Ro. 10'un ortasında yuvarlak şekilli, taştan 0.42 m. çapında bir kaide açığa çıkartılmıştır. Bu kaidenin hemen batısında ise dikdörtgen planlı 0.74 m. genişliğinde, 1.54 m. uzunluğunda kil/pişmiş topraktan platform yer almaktadır. Platformun kuzey ucu yarım daire şeklinde içe doğru bir girinti yapmaktadır. Bu mekanın kenarlarında kalan üçlü yarım dairelerden batıda olanı 1.54 m. doğuda olanı ise 2.30 m. uzunluğa kadar korunabilmiştir²⁵.

Binanın yapımında genelde kireçtaşı ve konglomera moloz taşlar kullanılmıştır. Bu taşların arasında orta büyüklükte kısmen işlenmiş ya da tamamen işlenmiş kesme blok taşlar da bulunmaktadır. Yapı genelinde işlenmiş taş bloklara in situ olarak Ro. 9'un giriş bölümünün her iki yanında köşe taşı ve duvar örgü sırasını bağlayıcı olarak rastlanılmıştır.

Yapının erozyonun yok edici tesirinden etkilenmiş olan en doğu bölümünde Ro. 4 yer almaktadır. Ro. 4 mekanı güneybatı-güneydoğu yönünde 1.76 m. genişliğinde, kuzeybatı-güneydoğu yönünde ise 3.26 m. uzunluğundadır. Mekan eğimli bir arazi üzerinde taban seviyesi ana kayanın kazılarak düz bir zemine oturtulmasıyla yapılmıştır. Mekanın özellikle kuzey ve batı duvarları oyularak, kazılan ana kayanın üzerine oturtulmuştur. Ro. 4'ün duvarlarının sıvalı olduğu, mekan içerisinde açığa çıkartılmış sıva parçalarından dolayı düşünülmektedir. Ayrıca mekan içinde in situ olmayan, 0.019 m kalınlığında kırmızı boyalı bir sıva parçası bulunmuştur. Ro. 4'ün tabanı ile kuzey ve batı duvarı aynı seviyede olmayıp mekan tabanı söz konusu olan duvarlardan daha aşağıya yapılmıştır. Mekanın güney ve doğu duvarı korunarak günümüze ulaşamamıştır. Ancak mekanın iç sınırları, Ro. 4'ün alçı ve alçı taşından kaplanarak yapılmış tabanından anlaşılmaktadır. Mekan

²³ Duvarın örgü sırasının her iki dış kenarına daha büyük ortaya ise daha küçük taşların yerleştirilerek inşa edilen örgü tekniğidir.

²⁴ Taştan örülmüş bir duvarda, tek bir taş sırasında birbirinden farklı tekniklerin uygulandığı yöntemdir.

²⁵ Oval planlı bölümünün kenarlarda kalan daha küçük yarım daire şeklindeki bölümlerinin Kıbrıs Geç Tunç Çağı'nda gerçekten kullanılıp kullanılmadığına dair yeterli oranda kanıt ulaşılamamıştır.

tabanı üzerinde in situ olarak korunmuş 4 adet depolama kabı altlığı açığa çıkarılmıştır (fig. 2c, 4a, 6a). Kaidelerin duruş pozisyonları ve konumlarından dolayı mekan içerisinde en az 2 kaidenin daha yer almış olabileceği düşünülmektedir. Mekan içinde in situ olarak depolama kabı altlıklarının benzerlerinin Ro. 7 ve 9 içinde özellikle üzerlerinde in situ depolama kaplarıyla birlikte belirlenmesinden esinlenerek Ro. 4 mekanının genel karakter itibarıyla depo odası olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Yapının ortasında yer alan Ro. 10a ve Ro. 5'in birleşmesinden meydana gelen avlu bölümü yer almaktadır. Bu mekanın güney ve güneydoğusunda yer alan olası duvarları erozyon nedeniyle yok olmuştur. Bundan dolayı mekanın güney ve güneydoğu sınırlarının nerede son bulduğu taban seviyesi üzerinde yer alan izlerden yaklaşık olarak tahmin edilebilmektedir. Ancak bu alanın güney yönünde açık yani sınır duvarı olmayabileceği düşüncesinde akıllara gelmektedir. Mekan güneybatı-güneydoğu yönünde 5.44 m. genişliğinde, kuzeybatı-güneydoğu yönünde ise yaklaşık olarak 7 m. uzunluğundadır. Mekan duvarları güneybatı, kuzeydoğu yönlerinde ana kayanın üzerine taş temelsiz olarak oturtulmuştur. Ro. 4 içindeki kerpiç duvar döküntüleri, taş duvar döşegenin üzerinin kerpiç ile yükseltildiği düşünülmektedir. Doğu duvarı yaklaşık olarak 0.64 m. genişliğindedir. Mekanın güney duvarı erozyon nedeniyle yok olmuştur. Kuzey duvarı iç yüzü çamur sıvalı olarak yapılmıştır. Ro. 5 ve Ro. 10a'nın birleşmesiyle meydana gelen mekanın batısı, kuzeyden güneye doğru eğimli olan ana kayanın en derin yerinde 0.44 m. kazılarak aynı seviyeye getirilmeye çalışılmıştır (fig. 6c, 7a). Doğu yönünde ise Ro. 5'in batı duvarından Ro. 5 ve Ro. 10a'nın birleşmesiyle oluşan mekanın ortasına doğru 2.10 – 2.70 m. genişliğindeki alan binanın yapıcılar tarafından kazılmamıştır. Bu alanın eğiminin güney yönünde aşağıya doğru azalmasıyla batı bölümde kazılarak düzlenmiş olan bölümle birleşerek son bulmaktadır. Bu alan bir platform şeklinde tasarlanarak yapılmış ve olasılıkla seki olarak da kullanılmıştır. Platformun üzerinde düzgün olmayan yuvarlak formu taş ve çamurdan yapılmış biçimi yuvarlak olan bir öge yer almaktadır (fig. 7a). Kenarlarında taşların yer aldığı ögenin ortasında 0.33 x 0.42 m. ölçülerinde oval şekilli bir taş görülmektedir. Söz konusu ögenin çevresinde seramik kaplar açığa çıkartılmıştır. Kaide olarak yorumlanabilecek ögeye doğru yönelmiş olarak ana kaya içinden yükselen yarım daire formunda bir duvar yer almaktadır. Bu duvar daha erken bir kültür katında inşa edilmiş ve kısmen bu dönemde bank olarak kullanılmış olmalıdır. Erken döneme tarihlendirilmesi muhtemel duvar unsurlarının yaklaşık ortasına denk gelen bir alanda, Kıbrıs Geç Tunç Çağı'nın belirgin özelliklerinden olan dikme altlığı açığa çıkartılmıştır. Bu dikme altlığında bir taş ve taşın üzerine oturan ahşap dikmeyi destekleyen üç adet taş bulunmaktadır. Burada verilmiş olan her iki örnek de aynı doğrultu üzerinde yer almaktadır. Mekanın en güneyinde, dikdörtgen planlı olarak yapılmış olan 0.82 x 1.22 m. boyutlarında ana zeminden ise 0.39 m. yüksekliğinde başka bir mimari öge görülmektedir. Dikdörtgen planlı

olan bu ögeyi kesin olmamakla birlikte altar, sunu masası olarak yorumlamak mümkündür. Bu ögenin önünde yer alan depolama kabı SJ 16'nın batısında Ro. 7'ye yakın bir alanda yeşil boyalı ve boyasız sıva parçaları bulunmuştur. Sunu masasının güneybatısında ve kuzeydoğusunda ise oval biçimli birer çukur yer almaktadır. Mekanın kuzey orta noktasında taban içine gömülü bir depolama kabı yer alırken en güneyde sadece dikdörtgen planlı ögenin çevresinde de bazı depolama kapları ve iki taş kase açığa çıkartılmıştır.

Yapının korunabilmiş güneybatı bölümde yer alan 7 numaralı Ro., 2.80 x 3.35 m. boyutlarında kuzeybatı-güneydoğu yönünde dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Mekanın duvarları farklı kalınlıklarda ve farklı örgü tekniklerinde standart olmayan bir mimari işçilik görülmektedir. Mekanın doğu duvarı büyük oranda 0.03 - 0.04 m. kalınlığında bir çamur harç ile sıvanmış olup duvarcı ustanın parmak izleri sıva üzerinde rahatlıkla seçilmektedir. Ayrıca mekan içinde üst çatı sistemine ait olabilecek olan sıva parçaları bulunmuştur. Ro. 7'nin güneybatı köşesinde yuvarlak planlı bir yapıya ait duvar parçası ele geçmiştir. Bu duvar bölümünün çevresi korunup taşlarla doldurulmuştur. Mekan içinde depolama kabı altlığı olarak kullanılmış olan taş kaideler yer almaktadır. Mekanın güney duvarı erozyon nedeniyle günümüze ulaşamamıştır.

BINA 1 in batısında kalan Ro. 9 mekanı 2.64 x 2.64 m. ölçülerinde tam bir dikdörtgen şeklinde inşa edilmiştir. Yapının Ro. 10 ile ortak kullanılan kuzey duvarı 0.46 m. Ro. 10a ile ortak kullanılan doğu duvarı 0.70 ve mekan ile ana yapının dış duvarını oluşturan batı duvarı ise 0.76 – 0.80 m. kalınlığında inşa edilmiştir. Mekanın duvarları çamur sıvalıdır; ayrıca mekan içinde tavandan döküldüğü anlaşılan toprak topanlarına da rastlanılmıştır. Bu parçalar içerisinde yer alan uzun ince ağaç dalı, saz benzeri izlerden yola çıkarak mekanın üstünün kapalı olduğu varsayılmaktadır. Ro. 9'un tabanı ana kaya ve daha erken döneme ait olan mekan altından gelen duvarların üzerine, çukur alanların içerisi toprak doldurularak ve üzeri çamur ile sıvanarak oluşturulmuştur. Aynı zamanda taban üzerinde seramik kaideler ve kaidelerin üzerinde in situ depolama kapları da açığa çıkartılmıştır. Ro. 9'un kuzeydoğu kenarında yer alan 0.92 m. genişliğindeki giriş açıklığının içinde üç taştan oluşan kapı üst bölümüne ait lento aksamı açığa çıkartılmıştır (fig. 7c). Yapı içerisinde Ro. 10 dışında kalan bütün mekanlarda yangın izine rastlanmıştır.

Değerlendirme

Kral Tepesi Güney Plato BINA 1 Kıbrıs'ta Geç Tunç Çağı ve öncesinde görülmemiş bir yapı planı sergilemektedir. Yapı içinde yapılan kazı çalışmasında Ro. 10'da ağırşaklar, çakmak taşı parça, ergitilmiş kurşun parçaları, fırınlanmış kil topanları, delikli taş, sapan taneleri, silindir şeklinde boncuk, taş damga mühür (fig. 8d), tunç halka, keski, spiral başlı iğne, vurgu taşları açığa çıkartılmıştır. Ro. 10a içinde ise çakmak taşı parçaları, deniz kabuğu kavkı, kurşun obje, iki adet

ağırlık, tezgah ağırlıkları, ortası delik taş, taş objeler, taştan yapılmış üç ayaklı çanak, tunç halka, iğne parçaları, küpe, vurgu taşları bulunmuştur. Ro. 10a ile birlikte avlu bölümünü oluşturan Ro. 5 içerisinde de olasılıkla ağırlık olarak ya da başka bir amaç için kullanılan boğa başı, ağırlık, taş kaseler (fig. 8c), tunç levha parçaları tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak Ro. 9 içinde ağırşaklar, boncuk/iğne başı, taş nesne ve aletler, taş kase ya da havan parçası, rython ya da figürine ait boğa boynuz parçası, taştan yapılmış küçük üç ayaklı kase, tunç iğne, levha, tüp ve tel parçaları açığa çıkartılmıştır. Ayrıca Ro. 7 içinde ağırşaklar, kaya kristali ya da kuartzdan yapılmış boncuk/ amulet (nazarlık) (fig. 8b), sapan taneleri, taş alet, taş ağırlık, öğütme taşı, tunç iğne, levhalar, ucu sivri saplamalı silah başı (ok ya da kargı/mızrak ucu) silah, yazı aleti/ ya da terazi parçası bulunmuştur. Ro. 4'te ise taş objeler açığa çıkartılmıştır. Bunlara ek olarak Güney Plato bölümünde yapı KKI'in çevresinde üzerinde Kıbrıs-Minos linear işaretler olan kil tablet parçası in situ olmayan bir şekilde ele geçmiştir. Tablet parçası üzerinde, 4 farklı satır yer almaktadır. Ancak bu satırlardan 3 tanesi üzerinde toplam 8 karakterden oluşan, ayırt edilebilir işaretlerden oluşan bir dizi kazınmıştır (fig. 8a).

Yukarıda anlatılmış olan lüks kullanım objelerinin dışında kalan eserlerin birçoğu küçük ölçekli üretim için ihtiyaç duyulan aletlerdir. Ağırşak ve tezgah ağırlıkları, küçük ve büyük öğütme taşları, havaneleri, büyük taş kâseler oldukça değer sayıda bulunmuştur. Burada dokuma zanaatının dışında tahıl veya kokulu yağ üretimi haricinde ne tarz ürünlerin işlendiği tam olarak bilinmemektedir.

Güney Plato bölümünde açığa çıkartılmış olan minyatür boğa başı, kuvarstan yapılmış amulet benzeri bir boncuk ve diğer lüks kullanım eşyaları, binanın hem yerel ölçekte hem de uluslararası ölçekte seçkin bir sınıfa ait olduğunu göstermektedir. Yukarıda da değinildiği üzere bazı hayvan şekilli ağırlıklar, mühür, kaliteli ve önemli küçük buluntular, farklı seramik mal grupları, tablet parçaları, farklı eserler üzerinde yer alan yazı örnekleri bölgenin önemi ve zenginliğinin göstergeleridir.

Yukarıda sayılan küçük buluntulara ek olarak Plato bölümünde yapılan kazı çalışmasında açığa çıkartılan Tunç Çağı seramiklerine bakıldığı zaman Geç Tunç Çağı IIC döneminin seramikleri görülmektedir. Ağırlıklı olarak MÖ. XIII. yy.a tarihlendirilen bu seramiklerin büyük çoğunluğunu Plain Wheel-made ile Painted Wheel-made mallar oluşturmaktadır. En az rastlanılan seramik mal grubunu Red Lustrous'tur. Öte yandan Kıbrıs Geç Tunç Çağı için karakteristik olan White Slip mal grubu seramiklere şu ana kadar yapılan kazılarda açığa çıkartılmamış ancak Teras bölümü üzerinde yapılan yüzey araştırması sırasında tek bir seramik parçası olarak rastlanılmamıştır.

Painted Wheel-made mal grubu seramiklerin çoğunluğunu, içinde dairesel ve sarmal bezemelerin yer aldığı kâseler ile dış yüzeyinde yatay bantların yer aldığı küçük testicik ve çömlerlerden oluşmaktadır.

Güney Plato bölümünde yapılan çalışmada ise White Painted Wheel-made çömlek, kulplu çömlekler, çift kulplu çömlekçik, maşrapa, yonca ağızlı testicik, dip bölümü delikli testi sığ çanak, matara biçimli kab ve depolama kapları açığa çıkartılmıştır (fig. 10b, d). Bunların dışında diğer yoğun olarak rastlanılan seramik mal gurubunu, Plain Wheel-made orta boy çömlekler (fig. 10c), testiler, yonca ağızlı testiler, üzerinde Kıbrıs-Minos yazı işaretleri olan testi ve çömlekler oluşturmaktadır.

Doğu Akdeniz’de oldukça sık görülen, Kıbrıs ürünü White Shaved testicikler de Kral Tepesinde gerek Teras gerekse plato bölümünde açığa çıkartılmıştır (fig. 10a). GTÇ batıklarından Uluburun kargosu arasından gün yüzüne kavuşturulmuş olan White Shaved testiciklere²⁶, Anadolu²⁷ ve Levant²⁸ bölgelerinde de rastlanılmaktadır. Özellikle Ugarit/Ras Şamra²⁹ ve Tell Abu Hawam³⁰’dan başta olmak üzere bilinen bu Kıbrıs seramiği Kral Tepesi kazılarında Ro. 4 ve 9 içinde bulunmuştur. Aynı zamanda Levant dünyasından da çok iyi bilinen diğer bir Kıbrıs ürünü olan Base Ring testicikler de Güney Plato’da Ro. 7, 9 ve 10 içerisinden elde edilmiştir.

Özellikle Ro. 9 mekanının giriş açıklığının yaklaşık 0.80 m oluşu ve içinde yer alan depolama kaplarının bu kapıdan geçemeyecek kadar büyük oluşundan dolayı, bina inşa edilirken depolama kaplarının ilk olarak mekan içerisine yerleştirildiği ve daha sonradan da duvarların yükseltildiği düşüncesi akla gelmektedir³¹. Buna ek olarak seramik mal gruplarının ve kap tipolojilerinin sınırlı sayıda oluşu Kral Tepesi’ndeki yerleşim yerinin ve özellikle Güney Platonun çok özel bir amaca hizmet ettiğini göstermektedir. Güney Plato bölümünde mutfak kaplarına ait seramiklerin yerleşim yerinin genel yapısında olduğu gibi rastlanılmamış oluşu Güney Plato yapısının üst toplumsal katmana ait olduğunu ve özel olarak günlük yaşam alanı mekan kurgulamasının dışında tasarlanarak inşa edildiği fikrini akla getirmektedir. Büyük ölçüde seramik kaplar içinde tahılların depolanmasına yönelik kanıtların neredeyse olmaması ve de bu döneme ait hiçbir hayvan kemiğine rastlanılmamış oluşu bu görüşe bir diğer destek niteliği taşımaktadır.

Kral Tepesi Güney Plato BINA 1 de açığa çıkarılan seramikler detaylı olarak incelendiği zaman yapı Kıbrıs Geç Tunç Çağı dönemine tarihlendirilebilecektir. Ancak BINA 1 in oval bölümlerin ilk olarak hangi dönemde inşa edilmiş olduğu henüz kesin olarak anlaşılacakla birlikte bu bölümün Tunç Çağı öncesine ait

²⁶ Hirschfeld 2011, 116-117, fig 1a-d.

²⁷ Kozal 2016, 54.

²⁸ Artzy 2005, 356; Monchambert 2004, 138-139; Orman 2008, 38.

²⁹ Monchambert 2004, 138-139.

³⁰ Artzy 2005, 356.

³¹ Kızılduman – Müller 2016, 229.

olduğunu söylemek mümkündür. Damga mühürle birlikte gerek tunç eserler, gerek seramikler gerekse Teras bölümünde açığa çıkartılan skrabe gibi buluntular, Kral Tepesi yerleşim yerinin Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC ticaret ağına dâhil olduğunun açık kanıtlarıdır.

Adanın Kıbrıs Geç Tunç Çağı mimari anlayışında dikkati çeken bir özellik, iklim şartlarına uygun bir yapılaşmaya gidilmesidir. Avlulu evler aracılığıyla yapıların kapalı mekan gruplarının hava sirkülasyonunun sağlanarak yapının serinletilmesine ve aydınlatılmasına çalışılmıştır. Aynı zamanda yapıların hem güneşten hem de rüzgardan yararlanması amaçlandığı için yapılar genelde pusulanın ara yönleri doğrultusunda ya da güney yönünde inşa edilmiştir.³² Kral Tepesi Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC BINA 1 de bu özelliğe uygun olarak topografyadan yararlanılarak yapılmıştır.

Kral Tepesi Güney Plato'da BINA 1 Ro. 4'de ana kaya kazılarak düz bir zemin elde edilmiştir. Mekan neredeyse ana kaya içine inşa edilmiştir. Ro. 7 ve 9'da ise yapı duvarları ana kaya üzerine temel çukuru kazılmadan yapılmıştır. Bu her iki farklı uygulamaya Kral Tepesi Kuzey Plato ve Teras bölümünde de rastlanılmaktadır. Kuzey Plato'da Ro. 16, Ro. 40'da ve Teras bölümünde Ro. 104'de mekanlar hem ana kayanın içine çukur ev gibi hem de çukurların içine duvarlar taş temelsiz olarak inşa edilmiştir (fig. 4b, 4c). Kısmen çukur evler benzeri bir inşa tekniği uygulanmıştır.

Kıbrıs'ta bu uygulamanın farklı örneklerine Neolitik dönemden itibaren rastlanılmaktadır³³. Geç Kıbrıs Çağı'nda ise Enkomi yerleşim yerinde Orta Tunç Çağı III den itibaren Kıbrıs Geç Tunç Çağı başlarına kadar olan süreçte yapılar ana kayanın içinde yer alan çukurlardan yararlanılmıştır³⁴. Özellikle hafirleri tarafından Hisar olarak adlandırılan yapıda bu tarz bir uygulama yapılmıştır³⁵. Enkomi yerleşim birimine ek olarak Idalion-Ambelleri yerleşim yerinde ana kayanın kazılmasıyla seviyenin düzlenmesi ve mekan tabanlarının zeminden aşağıda yer alırken taş temelsiz duvar örgülerinde rastlanılmaktadır.³⁶ Aynı şekilde Maa-Palaeokastro yerleşim biriminde bazı yapıların bölümleri çukurların içerisine taş duvarlarla desteklenmiştir.³⁷ Yukarıda verilmiş örneklere ek olarak Kourion-Bamboula'da³⁸, Pyla-Kokkinokremos'ta Alan II'deki komplekslerde³⁹ ana kayanın aşağıya doğru

³² Kızılduman 2011, 514.

³³ Gjerstad 1935, 2-3; Peltenburg 1982, 18-36.

³⁴ Dikaios 1969, 15-32.

³⁵ Dikaios 1969, 16.

³⁶ Gjerstad 1935, 518.

³⁷ Demas 1988, 91.

³⁸ Weinberg 1983, 54-55.

³⁹ Karageorghis – Demas 1984, 6.

kazılmasıyla yapılar kısmen ana kayanın içine oturtulmuştur. Kıbrıs dışında da erken dönemlerden itibaren görülmekte olan çukur evler/ çukur tabanlı yapılar oldukça geniş bir coğrafyada takip edilebilmektedir. Benzer inşa tekniği ve yapı tarzının Kıbrıs dışında Anadolu'da⁴⁰, Yunanistan⁴¹, Ukrayna-Sabatinovka kültüründe Sabatinovka, Tashlyk 1, Varenovka 3-4⁴², Rusya Udadno I-II⁴³'ye kadar olan geniş bir coğrafyada farklı dönemlerde olmak üzere takip etmek mümkündür. Farklı bölgelerde tespit edilen bu özellikle ilgili her hangi bir etkileşimden söz etmek mümkün değildir. Olasılıkla bu tür yapıların Kıbrıs'ta bağımsız geliştiği düşünülmektedir⁴⁴.

Kıbrıs mimari geleneğinde genelde yapıların dış sınırlarını oluşturan duvarlar daha kalın olup iç ara duvarlar ise, daha ince inşa edilmiştir. Bu özelliği Kıbrıs Geç Tunç Çağı I-II döneminde Kuruova-Nitovikla da kazısı yapılmış olan ve kazıcıları tarafından Hisar olarak adlandırılan yapı da, Toumba Tou Skourou Ev B yapısında, Geç Tunç Çağı IIC'de ise Kalavastos-Ayios Dhimitrios yapı Bina X, Geç Tunç Çağı IIC-III A dönemi Pyla-Kokkinokremos da Alan II deki Komplekslerde, vd. yapılarda görmek mümkündür. Öte yandan Kral Tepesi Geç Tunç Çağı IIC dönemi BINA 1, normal günlük kullanım yapılarının dışında kalan idari, savunma kısmen ritüel yapılar arasında yapı dış duvarlarının kalınlığı iç bölümde yer alan duvarlardan daha ince oluşuyla, dış yapı duvarlarının daha kalın olma özelliğini yansıtmayan ender yapılardandır⁴⁵.

Özellikle kesme blok taşların kullanımına Kıbrıs Geç Tunç Çağı'nada gerek Kral Tepesiyle çağdaş gerekse önce veya sonrasında Alassa-Paliotaverna,⁴⁶ Kourion-Bamboula,⁴⁷ Idalion-Ambelleri,⁴⁸ Enkomi,⁴⁹ Hala Sultan Tekke⁵⁰ Kalavastos-Ayios Dhimitrios⁵¹, Kition-Kathari⁵², Korovia-Nitovikla⁵³, Maa-Palaeokastro⁵⁴,

⁴⁰ Ökse 2013, 89; Özkaya – Çoşkun 2013, 35.

⁴¹ Souvatzi 2008, 69, 170-172.

⁴² Pieniżek 2007, 428-430.

⁴³ Bertram – P'ic'xelaury 2005, 330, 334.

⁴⁴ Kızılduman 2011, 512.

⁴⁵ Kızılduman 2011, 513.

⁴⁶ Hadjisavvas 2003, 434, fig 4.

⁴⁷ Weinberg 1983, 29.

⁴⁸ Gjerstad 1935, 487, 516.

⁴⁹ Dikaios 1969, 69.

⁵⁰ Åström 1989, 12-13, fig. 3; 2007, 32, fig. 1; Öbring 1979, 17.

⁵¹ South 1983, 94.

⁵² Demas 1985, 35.

⁵³ Sjöqvist 1940, 64-65.

⁵⁴ Demas 1988, 10-11.

Maroni-Vournes⁵⁵, Myrtou-Pigadhes⁵⁶, Sinda-Sıradaş⁵⁷ gibi birçok yerleşim biriminde rastlanmaktadır. Ancak gerek dönemsel gerekse yapı karakteri, işlevsel amacı bağlamında ortak bir uygulamadan söz etmek olası değildir. Bununla birlikte kesme blok taş kullanımına yapım tekniği ve de prestij uygulaması olarak bakmak daha doğru olacaktır.

Yapıların duvarlarında kesme blok taşların ya da orthostatların kullanılması nasıl ki bir prestij göstergesi ise, Yakın Doğu ve Ege dünyasından bilinen, duvar boyasıyla süsleme geleneği de Kıbrıs Geç Tunç Çağı mimarisinde duvar sıvası üzerinde farklı bir uygulama ve prestij unsuru olmalıdır. Bu şekilde bir duvar boyama uygulamasına Kıbrıs'ta yoğun olmamakla birlikte idari yapılarda ve işlik olarak tanımlanan yapılarda da rastlanmaktadır.

BINA 1 içerisinde Ro. 4 ve 7 içerisinde bulunmuş olan üç farklı sıva parçası üzerinde yeşil ve kırmızı renklerde açığa çıkartılmış olan duvar boyası uygulamasının yakın benzerleri Kıbrıs Geç Tunç Çağı'nda ilk kez IIC döneminde görülmektedir. Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC-IIIa dönemlerinde Alassa-Paliotaverna Bina II idari yapısının olasılıkla kuzey dış duvarının üst bölümü kırmızı renkte boyanmıştır.⁵⁸ Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC döneminde Enkomi Alan III Level IIB işlik/konut olarak yorumlanan, tıpkı inşa tarzı olarak Kral Tepesinde olduğu gibi, daha önceden inşa edilmiş yapı kalıntıları kullanılarak yapılmış B Bina, Ro. 43 içinde kırmızı renkte boya pigmentleriyle boyanmış duvar sıvası bulunmuştur⁵⁹. Yine Enkomi'de Hisar⁶⁰ olarak adlandırılan bağımsız yapı içinde yer alan Ro. 113'de kırmızı taban boyası izlerine rastlanmıştır⁶¹. Ayrıca Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIIa dönemine verilen ve konut olarak kullanılan Hala Sultan Tekke Güney Binası de Yapı A'nın duvarlarında kırmızı ve siyah boyalı sıva kullanılmıştır⁶². Ancak tüm bu örneklerden de görüleceği üzere duvar boyası kullanılmış olan yapılarda işlevsellikten, yapı kullanım amacı olarak standart bir özellikten veya yapı türünden bahsetmek mümkün değildir.

⁵⁵ Cadogan 1992, 54.

⁵⁶ Taylor 1957.

⁵⁷ Furumark – Adelman 2003.

⁵⁸ Hadjisavvas 2003, 434, fig 4.

⁵⁹ Dikaios 1969, 63.

⁶⁰ Yapının bir başka evresinde Room 113 de Dikaios (1969, 26-28, 814) özellikli tabanı, bankı, kırmızı taban boyasını ve içerisinde yer alan buluntuların şüphesiz bir ritüelin göstergesi olduğunu iddia etmiştir. Bundan dolayı mekanın kült ile ilişkilendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Daha sonradan bu mekan üzerine inceleme yapan Burdajewicz (1990, 61) ve Wright (1992, 100) ise Dikaios ile aynı görüşü yinelemiştir. Ancak mekanı yeniden değerlendiren Webb (1999, 141) bunun ritüelden çok organik ürünlerin ve sıvaların toplandığı özel bir depo odası olduğu görüşünü öne sürmüştür.

⁶¹ Dikaios 1969, 26-28, 814.

⁶² Hult 1977, 78.

Yapı BINA 1'deki oval yapı planına benzer mimari inşa tarzı Kıbrıs'ta Geç Tunç Çağı sonuna kadar bilinmemektedir. Kıbrıs'a en yakın bölgelerden birisi olan Levant bölgesinde biraz daha geç olmakla birlikte Mishor Haruah⁶³ yerleşim yerinde plansal olarak Kral Tepesini andıran mimari unsurlar yer almaktadır. Ayrıca, her ne kadar çok uzak ve bağımsız bir bölge ile karşılaştırmak doğru olmasa da, bu mimari yapı tarzına yakın örnekleri Malta adasında tapınak yapı kültüründe MÖ. 3600-3300/3000 yılları arasında izlemek mümkündür.⁶⁴ Yunanistan'da Rachmani⁶⁵, Antissa'da ocak-tapınak yapısından bilinmektedir⁶⁶. Ancak bunların ne dönemleri nede işlevleri tam olarak Kral Tepesiyle karşılaştırılabilir değildir.

Kral Tepesi BINA 1 yapı planıyla, Kıbrıs Geç Tunç Çağı için tek ve bölgesel örnek oluşturmaktadır. Akdeniz için ise yapı oval bölümüyle Geç Tunç Çağında bölgesel bir örnek olmaya devam etmektedir.

Ro. 10 içinde yer alan kilden yapılmış platform bölümü olasılıkla giriş, kapı alanı olmayan mekana güney bölümde yer alan Ro. 9 ya da Ro. 10a'nın üst katından ya da tavan bölümünden giriş yapılmasını sağlayan merdiven bölümü için sağlanmıştı. Üzeri açık olduğu düşünülen mekanın içinde biriken yağmur suları büyük bir ihtimalle mekanın güneybatı köşesinde yer alan, kısmen bir drenaj sistemini andıran, boşaltma boşluğundan dışarıya atılmış olmalıdır. Kıbrıs'ta bu dönemlerde drenaj sisteminin aynısı olmasada daha gelişmiş biçimlerine Alassa-Paliotaverna Bina II idari yapısı⁶⁷, Myrtou-Pigadhes Tapınak bölümünden⁶⁸, Hala Sultan Tekke Bina A içinde⁶⁹, Kalavassos-Agios Dhimitrios günlük kullanım yapısında⁷⁰ takip edileceği üzere farklı işlevlere sahip binalarda rastlanılmaktadır.

Bu mekanın yaklaşık ortasında yer alan BA 14 kaidesi göz önünde bulundurulduğu zaman yaklaşık 9 x 11,20 m uzunluğundaki mekanın bir dikme aracılığıyla üzerinin kapatılmış olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmuş olsa da taş kaide üzerinde kırık bir şekilde açığa çıkartılmış olan depolama kabı bu olasılığı ortadan kaldırmaktadır.

Ro. 4 içinde açığa çıkartılmış olan kesme taş blokların mekanın üst çatı sistemini destekleyen sütun ya da dikmelere ait olma ihtimali bulunmaktadır. Mekanın dıştan dışa 2 m olan genişliği, üst çatı sisteminin kapatılması ve olası üst yapı sisteminden kaynaklanacak ağırlığı taşıyıcı olarak kullanılmasına ihtiyaç duyulmayacağı görüşünü de akla getirmektedir. Ro. 4'ün alçı ve alçı taşı kullanılarak

⁶³ Braemer 1982, 270.

⁶⁴ Dixon 1998, 39-40.

⁶⁵ Sinos 1971, fig 57.

⁶⁶ Drerup 1969, fig 22a.

⁶⁷ Hadjisavvas 2003, 434.

⁶⁸ Ionas 1985, 143; Taylor 1957, 16, 110.

⁶⁹ Hult 1981, 16-17.

⁷⁰ South 1980, 39.

yapılmış olan tabanı olasılıkla Kaleburnu köyü ve Kral Tepesi çevresinde yoğun olarak yer alan jips taşlarından elde edilmiştir.

Kral Tepesi Kuzey Plato'da yer alan Ro. 16'da yapılan kazı çalışmasında, ana kayanın içine inşa edilmiş olan mekanın, yarısının koparak aşağıya doğru kaydığı görülmüştür (fig. 4c). Topografyanın ve mekanın bu ölçüde neredeyse ortadan ikiye ayrılmış bir şekilde açığa çıkartılmış oluşu olasılıkla yerleşim yerinin geçirmiş olduğu bir depremin sonucudur. Pyla-Kokkinokremos da Alan II deki Kompleks C birim yapısında Ro. 27'nin batı duvarının ve Ro. 5'in bazı duvarlarının deprem etkisi ile doğuya doğru yatmış oldukları düşünülmektedir.⁷¹ Aynı zamanda Myrtou-Pigadhes⁷² ve Sinda-Sıradaş yerleşim yerlerinde de geçmişe ait bir depremin izlerine rastlanmıştır.⁷³ Kral Tepesi ile çağdaş olan bu yerleşim yerlerinde Geç Tunç Çağı IIC-III geçiş döneminde depremin izleri takip edilebilmektedir. Bu izler Kral Tepesinin bir depremle son bulduğuna işaret ediyor olabileceğinin dışında, Güney Plato'da yapının deprem olasılığının dışında açığa çıkartılmış olan sapan tanesi⁷⁴, ucu sivri saplamalı silah ve de yangın izlerindende anlaşılacağı üzere bir saldırı neticesinde meydana gelen yangın sonucunda da son bulmuş olabilir.

Yapıdaki Ritüel İzleri

Dinsel semboller ile inancı, dinsel davranıştan ayırt etmek oldukça zordur. Tüm toplumlarda, temel inançlar geleneksel dini törenlerle kendini göstermektedir. Dini inançlar için kullanılan anıtsal yapılar yalnızca inananların barınağı değildir. Bu anıtsal mimari aynı zamanda barınak olma özelliğinin yanı sıra yapturanın iktidarını ve gücünü de simgelemektedir⁷⁵. Önasya arkeolojisinde din dışı ve dini yapıların ayrımının yanı sıra saray ya da tapınak ayrıca kutsal yapı-türbe-kült yapısı-tapınak-saray gibi yapıların arasındaki ayrımın belirlenmesi hiç de kolay değildir⁷⁶. Kullanım alanlarına, amaçlarına göre ibadet alanları bir birinden farklı özelliklerde olabilmektedir⁷⁷. Bundan dolayı arkeolojik verilerin değerlendirilmesi ve yorumlanması konusunda büyük güçlükler bulunmaktadır.

⁷¹ Karageorghis – Demas 1984, 15.

⁷² Taylor 1957, 23.

⁷³ Furumark-Adelman 2003, 47, 52.

⁷⁴ Kıbrıs'ta sapan taneleri Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC-III dönemlerinde Enkomi (Dikaios 1969, 128, 185), Hala Sultan Tekke (Stolle 2013, 69), Kition-Kathari (Karageorghis 1985, 144) Nikolidhes-Glyka Vrysis (Gjerstad 1926, 43) yerleşim yerlerinden bilinmektedir. Bu taneler daha çok kıyı yerleşimlerinde görülmektedir. Genel olarak savunma amacıyla önemli stratejik noktalarda kullanılmışlardır. Ancak bu özelliklerinin yanında kuş avlamak ve çobanların sürülerindeki hayvanlarının yönünü değiştirmek veya onları korumak amacıyla da kullanmış olabilecekleri de düşünülmektedir (Stolle 2013, 69-70).

⁷⁵ Bates 2009, 448.

⁷⁶ Bretschneider 2007, 11-12.

⁷⁷ Kahraman 2003, 778.

Geç Tunç Çağı'nda adada⁷⁸ kutsal inanışlar, dini içerikli mimari bakımından tek bir kültür birliğinden ya da mimari yapı tarzından bahsetmek mümkün değildir⁷⁹. Çevre kültürlerde zaman zaman tapınak ve kutsal alanlarda görülen benzer yapı planlarının aksine Kıbrıs kutsal yapıları ada içinde bir birine büyük oranda paralellik göstermemektedir. Ancak kutsal yapılar içinde kullanılmış olan altar, sunu masası, bank, platform, çukur, kuyu, dikme-sütun altlığı gibi mimari unsurların yanı sıra ritüel amaçlı seramikler, tunç ve farklı malzemelerden yapılmış kült eşyaları ile yapıların yerleşim düzeni içindeki konumları bu yapıların kült yapıları olarak değerlendirilmesini desteklemektedir⁸⁰.

Kıbrıs Geç Tunç Çağı merkezlerine bakıldığı zaman Kral Tepesi ile topografyanın kullanımı ve bir platonun üzerinde konumlandırılış biçimiyle benzerlik gösteren yegane alan Pyla-Kokkinokremos⁸¹ yerleşim yeridir. Ancak bu yerleşim yeri günümüz bilgi birikimiyle Kral Tepesiyle karşılaştırılabilecek olan herhangi bir kutsal içerikli mekan veya mekanlar dizinine sahip değildir. Karpaz yarımadasında ise az da olsa kıyaslanabilecek iki merkez yer almaktadır bunlardan ilki Kral Tepesine kuş uçuşu 3.5 km. uzaklıkta olan, küçük bir tepe ve onun devamındaki düzlük alan üzerine iskan edilmiş Kuruova-Nitovikla ve onun son olarak Geç Tunç Çağı IIB dönemine kadar kullanılmış olan Hisar yapısıdır. Bu yapının avlu bölümünün ortasında yer alan mimari öge her ne kadar E. Sjövqvist tarafından altar olarak yorumlanmıştır⁸² olsa da gerçek anlamda bu ögenin işlevselliği net

⁷⁸ Kıbrıs'taki yerleşim yerleri arasındaki hiyerarşik yapı ve sisteme bakıldığı zaman ana hatlarıyla birçok biliminsanı tarafından kabul edilen sistemin temeli Catling (1962, 142-146) tarafından ortaya atılan modeldir. Bu sistemi daha sonradan Keswani geliştirmiştir (Keswani 1993, 76-79). Keswaninin modelinin temeli ise ana hatlarıyla Knapp tarafından benimsenmiş ve bazı değişikliklerle son şeklini almıştır (Knapp 1997, 48-52). Kral Tepesi yerleşim yeri, araştırmacıların belirlediği bu sistem içinde kriter olarak anılabilecek unsurlar (Knapp 1997, 54-56) ile kıyaslanmak istenirse yerleşim yeri büyüklüğünün, alan kapasitesine uygun olup olmadığı, kesme blok taş kullanımının rölü, depolama kapasitesi, kaya oyuğu mimari, üretim gibi unsurlarla kıyaslanabilir gibi görülmekte şimdilik yeterli veriye sahip olmadığı için uygun değildir. Çünkü yerleşim yerinin tüm teraslardaki dokusu bilinmediği gibi kent olup olmadığı henüz bilimsel olarak anlaşılmamıştır. Yerleşim yerinin kent niteliğinin olup olmadığı henüz anlaşılmadığı gibi, Karpaz yarımadasında kentleşmenin ne şekilde gerçekleştiği ve nasıl bir yapıya sahip olduğu da bilinmemektedir. Bu bağlamda ele alınacak olursa Kral Tepesininin, Kıbrıs Geç Tunç Çağında işlevsel olarak Knapp (1997) tarafından belirlenen temel sınıflardan hangisine girebileceği veya girmeyip başka bir sınıfın ortaya çıkmasına mı neden olacağı tartışılması da gerekmektedir. Ancak günümüz bilgi düzeyi bu bağlamdaki bir tartışma için henüz yeterli değildir. Kral Tepesi kazı çalışmaları sonucunda teraslar üzerindeki arkeolojik dokunun açığa çıkartılmasıyla elde edilecek bilgiler ışığında iskan alanının gözetleme, savunma, dini, idari, tarım, ticaret, liman gibi farklı birçok işleve nederece ve ne şekilde hizmet ettiği de anlaşılacaktır. Fakat şu da belirtilmelidir ki günümüz bilgi birikimiyle bile Kral Tepesi, Kıbrıs Geç Tunç Çağı yerleşim dağılımı içerisinde konumu, topografyanın kullanımı ve mimarisi ile sıradan bir alan değil, özel bir merkezdir.

⁷⁹ Keswani 1993, 73-83; 1996, 211-250; Kızılduman 2011, 521; Webb 1977, 1999.

⁸⁰ Kızılduman 2011, 521.

⁸¹ Karageorghis – Demas 1984.

⁸² Sjövqvist 1940, 88.

olarak ortaya konulmadığı için bu görüşe J. Webb karşı çıkmaktadır⁸³. Ancak açık alanlarda kullanılan altarlardan/ sunu masalarının çevresinde ritüel törenlerin düzenlendiği zamanların dışında kutsal içerikli objelerin yer almayacağı ihtimali göz önünde bulundurulacak olunursa J. Webb'in tespiti de haklı olmayabileceği ihtimali göz ardı edilmemelidir. Bu yapı çok amaçlı kullanım bakımından ele alındığı zaman Kral Tepesinin daha anlaşılır olmasına katkı sağlamaktadır. İkincisi ise Phlamoudhi-Vounari arkeolojik alanıdır. Burası küçük bir tepenin üzerine konumlandırılmış, bölgeye jeostratejik açıdan hakim ve üzerinde kutsal olarak nitelendirilebilecek bir yapıya sahip oluşu ve de Kral Tepesi'ne yakınlığıyla önem taşımaktadır. Karpaz yarımadası üzerinde sayılabilecek her üç arkeolojik alan, her ne kadar bir tepenin üzerinde olmuş olsalar da, üzerlerine inşa edildikleri tepeler birbirlerinden önemli oranda farklılık göstermektedir.

Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIA döneminde son olarak kullanılmış, Vounari de inşa edilmiş olan yaklaşık 250 m².lik bir platform ve üzerine çıkış rampaları her ne kadar bir tapınak olarak yorumlanıyor olsa da aslında çok amaçlı farklı bir mimari yapıdır⁸⁴. Vounari'den de anlaşılacağı üzere Karpaz yarımadasında adanın diğer bölgelerindeki Ayia Irini⁸⁵, Enkomi-Ayios Iakovos⁸⁶, Kition-Kathari⁸⁷, Myrtou-Pigadhes⁸⁸, Kouklia-Palaipaphos⁸⁹ daki ritüel içerikli tapınak olarak yorumlanan binalardan farklı bir uygulamanın olduğunu göstermesi bağlamında dikkate değerdir. Burası tıpkı Kral Tepesi konusunun ileride tartışılacağı üzere çok amaçlı bir yapıya sahip oluşuyla ayrı bir önem taşımaktadır.

Kıbrıs kutsal yapılarına bakıldığı zaman yapıların her zaman olmasa da doğru-
dan üretimin, yapılan yapı topluluğunun bir parçası ya da üretimle ilişkili yapılarla bağlantılı oldukları görülmektedir. Kutsal yapılar günlük hayatın bir parçası olarak yaşamdan kopmadan dünyevi ve aynı zamanda doğüstü yaşamın unsurlarını bir arada barındırmaktadır. Bu tarz yapıları, Enkomi-Ayios Iakovos, Hala Sultan Tekke, Kition-Kathari yerleşim birimlerinden bilinmektedir⁹⁰.

Genelde Doğu Akdeniz bölgesinde bir yapının tapınak olarak tanımlanabilmesi için yapılarda olması gereken göstergeler araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Bunlar, altar, bank, platform, çukur gibi, ritüel mekanının gerisindeki

⁸³ Webb 1999, 135.

⁸⁴ Horowitz 2008, 80-82; Smith 2005, 59.

⁸⁵ Gjerstad 1935.

⁸⁶ Dikaios 1969, Webb 2001.

⁸⁷ Demas 1985, 37.

⁸⁸ Taylor 1957.

⁸⁹ Maier 1976, 1977.

⁹⁰ Kızılduman 2011, 522.

mekanlar topluluğudur⁹¹. Kral Tepesi BINA 1’de bu unsurların tümü açığa çıkartılmıştır. Fakat açığa çıkartılan unsurların bank gibi bir kısmı da tartışmaya açıktır. Bank olarak nitelendirilebilecek olan bölüm daha çok avlu/ üzeri açık alan olarak nitelendirilebilecek bölümün kuzey-güney yönünde uzanan ve anakayanın kazılarak şekillendirilmesiyle, basamak şeklinde oluşturulmasıyla meydana getirilen yükseltisidir. Bu uygulamanın yakın benzerine Kition-Kathari Tapınak 2 Taban IV de de rastlanılmaktadır.⁹² Bu yükselti hem bank hemde kısmen taban olarak kullanılmış olabilir.

Altar genelde blok şeklinde üzerinde ya da çevresinde ritüellerin yapıldığı hatta ateş yakıldığı yerler olarak tanımlanmaktadır. Altarların her zaman çevresinde ritüel içerikli buluntular in situ olarak açığa çıkartılmamaktadır.⁹³ Bununla birlikte BINA 1 yapısı içinde yer alan altar ögesinin-sunu masasının yakınında yer alan iki küçük oval çukur, hemen kuzeyinde bir depolama kabı, batı ve güneybatısında ise taş tabak (üretim aynı zamanda sunu tabağı olarak yorumlanması mümkündür) açığa çıkartılmıştır. Ayrıca avlu bölümünde bulunmuş olan boncuk ve boğa başı ile Ro. 9 içinde açığa çıkartılmış olan olasılıkla bir rythona ait boynuz parçasını da ritüel içerikli buluntular arasında kabul etmek mümkündür. Bunlara ek olarak yapının yakınında açığa çıkartılmış, 26 parçadan oluşan tunç buluntu topluluğu ve bunların yanında yer alan üzenği kulplu çömlek⁹⁴ ile yapı ritüeli arasında bir bağlantı olmalıdır. Her ne kadar yapı içerisinde ritüel içerikli törenlerde kullanılmış olabilecek olan seramik buluntular yoğun olarak açığa çıkartılmamış olsa da bu içerikte seramik buluntular Kuzey Plato Ro. 16 ve Ro. 40 içerisinde görülmüştür. Yapı Kıbrıs’ta açık alanda ya da avlu mekanı içerisinde altar kullanımıyla Ayia Irini⁹⁵, Myrtou-Pigadhes⁹⁶ altar bölümleri ile kullanım amacı, tasarımsal imgelem anlamında benzerlik taşırken, sunu masası, altar tipolojisi, bezeme ve ebatsal karşılaştırma bağlamında ise büyük farklılıklar taşımaktadır.

Kıbrıs’ta sunu masaları, altarların Geç Tunç Çağı IIC-III dönemlerinde farklı malzemeler kullanılarak, farklı tekniklerde inşa edildikleri bilinmektedir. Örneğin Myrtou-Pigadhes⁹⁷ ve Kition-Kathari Temenos A’da kesme blok taşların arasının moloz taşlar ve toprakla doldurulması⁹⁸, Kouklia’da “Afrodit Tapınağı”nda düz

⁹¹ Albers 2004, 22-25.

⁹² Demas 1985, 37.

⁹³ Webb 1977, 113-114.

⁹⁴ Bartelheim vd. 2008.

⁹⁵ Gjerstad 1935, 651, 671, 821, fig. 269-270.

⁹⁶ Taylor 1957, 12; Taylor – Gray 1957, 109.

⁹⁷ Taylor 1957, 12.

⁹⁸ Webb 1977, 115.

taş dilimi⁹⁹, Kition-Kathari Tapınak 2'de küçük taşlar ve topraktan¹⁰⁰, Kition-Kathari Tapınak 5'de taş ve kerpiç¹⁰¹ yapılmıştır. Kral Tepesinde ise sunu masası olarak yorumlanması muhtemel mimari öge, Güney Plato bölümündeki mimari unsurların inşasında kullanılan yapı malzemesi ve tekniğine uygun olarak düzgün olmayan farklı büyüklükteki taşlar ve topraktan inşa edilmiştir.

Kral Tepesi sunu masası çevresinde yukarıda tanımlananlara benzer çukurlara, diğer arkeolojik alanlarda da rastlanılmaktadır. Özellikle bu çukurların kullanımı biraz daha geç olmakla birlikte Kıbrıs Geç Tunç Çağı III döneminde Kition-Kathari Tapınak 5'den¹⁰² de bilinmektedir.

Kral Tepesi BINA 1 in kuzeyinde yer alan, dikdörtgen planlı, alçıdan yapılmış, depolamaya uygun biçimdeki öge, mutlaka BINA 1 yapısıyla birlikte kullanılmış olmalıdır (fig. 2c). Ancak ilgili bölümün işlevini tam olarak eldeki verilerle ortaya koyabilmek mümkün değildir. Söz konusu alanda sıvı durumundaki ürünler veya hububat depolanmış olabileceği gibi Kıbrıs'ta Alassa-Paliotaverna yerleşim yerinde Bina II yapısında olduğu gibi depolama dışında ritüel amaçlı¹⁰³ veya Kalavassos-Ayios Dhimitros Bina X yapısında görüldüğü üzere depolama amacıyla¹⁰⁴ ya da her iki işleviyle birlikte kullanılmış olma ihtimali bulunmaktadır. Verilmekte olan bu özellik ve olasılıklarla bağ kurma konusu her ne kadar düşük bir olasılık dahilinde görünse de su kültürle ilgili olarak Anadolu da yaşamış olan Hititler'de dinsel ve bedensel temizliğin çok ayrı bir yerinin olduğu bilinmektedir. Tapınak görevlileri için metinlerinde buna yönelik açıklamalar da bulunmaktadır¹⁰⁵. Özellikle Güney Anadolu'da yer alan Kizzuwatna¹⁰⁶ kökenli Ammihatna ritüelinde de uygulandığı üzere temizliğin ayrı bir önemi vardır¹⁰⁷. Anadolu'da Ortaköy-Şapinuva'da¹⁰⁸ Ağılönü de, kurban çukurlarının belirlenmiş olduğu kutsal alanda, taş döşemenin güney doğu kösesinde yer alan ve Yapı 3-4 adı verilen mimarının güney duvarı dışında, özellikle yerleştirilmiş 7 adet sivri dipli seramik kap açığa çıkartılmıştır. Bu kapların Hurrice-Hititçe bir Boğazköy ritüelinde (KBo 23 27 Rs. III 5-14'de) belirtilen nehirden ve kaynaktan alınmış kutsal suların koyulduğu kaplar olduğu düşünülmektedir¹⁰⁹. Bu kapların aynı tipoloji ve mal grubunda, çok

⁹⁹ Maier 1976, 95.

¹⁰⁰ Webb 1977, 116.

¹⁰¹ Karageorghis – Webb 1975, 401, fig. 3.

¹⁰² Karageorghis – Webb 1975, 401, fig. 3.

¹⁰³ Hadjisavvas 2003, 435; Hadjisavvas – Hadjisavva 1997, 145.

¹⁰⁴ South 1988, 227; 1991, 131.

¹⁰⁵ Dinçol 1985, 7-8; Süel 1985, 171-172.

¹⁰⁶ Erbil – Mouton 2012, 92.

¹⁰⁷ Murat 2012, 129.

¹⁰⁸ Erbil – Mouton 2012, 63.

¹⁰⁹ Murat 2012, 142; Süel-Süel 2011, 99, 100 Resim 15

yakın benzerleri Kıbrıs'ta, Kıbrıs kökenli olarak bilinen "White Shaved" testiciklerdir. Kral Tepesi kazı alanında, bu kaplardan çok sayıda açığa çıkartılmıştır. Bu kapların özellikle yukarıda bahsedilen depolama bölümü ile BINA 1 içinde açığa çıkartılması White Shaved testicik ile bazı ritüeller arasında bir bağ kurulabilirmi diye soru sorulmasına neden olmaktadır. Her ne kadar Kition-Kathari Tapınak 1-2 içinde yer alan Temenos A bölümünde bulunmuş mal grupları arasında White Shaved seramik parçaları¹¹⁰ olsa da aynı yerleşim yerinde bir işliğin Room 125 IIIA taban seviyesinde White Shaved testiye rastlanmıştır¹¹¹. Bu iki farklı işleve sahip yapılara ek olarak Hala Sultan Tekke'de de farklı bir işleve sahip, konut olarak kullanılmış Bina C içerisinde de White Shaved seramiklerin açığa çıkartılmış olduğu bilinmektedir¹¹². Tüm bu örnekler de göz önünde bulundurularak White Shaved seramiklerin ritüel kullanımlardaki yerinin çok net olmadığı ve üzerinde çalışılması gerektiği görülmektedir.

Kıbrıs'ta kült merkezlerinde özellikle ritüel kullanımı olan yapılar içinde Miken seramiklerine yoğun olarak rastlanılmış olsa da¹¹³, tek bir seramik grubunun sadece ritüel uygulamalarda kullanıldığını söylemek de mümkün değildir¹¹⁴.

Kıbrıs Geç Tunç Çağı kutsal yapıları mimari anlayışında Anadolu, Levant, Girit ve Yunanistan coğrafyalarının etkilerine, altar ve dini sembollerde rastlamak mümkündür¹¹⁵. Yapının poligonal bölümünün güneyinde kalan mekanlar topluluğunun benzerine Levant bölgesinde Kamid el-Loz'da rastlanmaktadır. Yapı BINA 1'in ritüel içerikli olabilecek olan avlu ve avlu içerisindeki platform ile bunların güneyinde yer alan iki mekan dizisinin (Ro. 9 ve 7) benzeri Kamid el-Loz'da görülmektedir. Buna ek olarak her iki yapıda da kutsal içerikli olabileceği üzerinde durulan yuvarlak biçimli taş öğeler yer almaktadır. Bu öğeler bir dikme altlığı olarak kullanılmış olmalıdır¹¹⁶. Kamid el-Loz yerleşim biriminden anlaşılacağı üzere, yerleşim şeması içinde yapı konumu, mekan dizini, yapı kompleksi gibi unsurlarla Levant bölgesinin etkisini en azından Karpaz Yarımadası'nda Kral Tepesi BINA 1 Geç Tunç Çağı IIC dönemi kalıntıları üzerinde görmek mümkündür.

Levant bölgesinde tapınakların abidevi ve simetrik planlarından hareket ederek işlevsel özelliklerini ayırt etmek pek mümkün değildir¹¹⁷. Örneğin Doğu Akdeniz havzasında yaşamış olan Kenanniler zaman zaman kurallı tapınaklar

¹¹⁰ Karageorghis 1985, 120.

¹¹¹ Karageorghis 1985, 109.

¹¹² Åström 1998, 59-61 Fig. 105-106.

¹¹³ Wijngaarden 2002, 190.

¹¹⁴ Webb 1999, 188.

¹¹⁵ Kızılduman 2011, 521-523.

¹¹⁶ Hachmann 1991; Metzger 1991.

¹¹⁷ Albers 2004, 16.

inşa etmiş olsalar da İsrail'de tapınakların genelde düzensiz olarak yapıldıkları görülmektedir.¹¹⁸ Levant dünyasında kualsız olarak inşa edilen tapınak yapılarına bakıldığı zaman tapınakların yerleşim yeri içinde merkezi konumda ve diğer yapılarla bağlantılı oldukları görülmektedir.¹¹⁹ Kral Tepesi BINA 1'de genel olarak yerleşim yerinde merkezi konumda olup çevresinde yer alan diğer mekan dizileriyle bağlantılıdır.

Yukarıda verilmiş olan temel unsurlar ve farklı yerleşim birimlerinden yola çıkarak Kral Tepesi BINA 1, ritüelle ilgili özellikleri bünyesinde barındıran kutsal içerikli bir yapı olarak değerlendirilmiştir. Ancak bununla birlikte yapının duvar kalınlıkları, depolama odaları ve kutsal içerikli küçük buluntuların yapı içinde çok yoğun olmayışı ve sunu masası çevresinde bulunmayışından ayrıca ikonografik unsurların çok az oluşundan dolayı kutsal niteliği taşıyan yapı özelliğine şüphe ile bakmak da mümkündür. Bunlardan yola çıkarak, tüm bu özelliklerin sıradan günlük kullanım yapısında olamayacağı, günlük kullanım seramiklerinin yapı içinde bulunmayışı, günlük tüketilen hiçbir temel ihtiyaç malzemesinin açığa çıkartılmaması, ayrıca aidiyetin ve erkin sembolü mühür, yazı ve üst kalite objeleriyle söz konusu olan yapının konuttan öte bir idari yapı olma özelliğine sahip olduğu da unutulmamalıdır.

Ro 10. İçerisinde açığa çıkartılmış olan damga mühür, Kral Tepesi'nde bulunmuş en önemli buluntulardan birisi olarak nitelendirilebilir (fig. 9a-c). Bu damga mühür aynı zamanda BINA 1 yapısının kullanım amaçlarından birisine yönelik önemli bir ipucu da vermektedir. Mühür Kıbrıs'ta kazı buluntusu olup, iyi şekilde belgelenecek tarihlendirilmiş benzer buluntular ile karşılaştırıldığında en önemli seçki eserlerden birisi olarak kabul edilmelidir.

Damga mühür olasılıkla kullanıldığı dönemde önemli bir rol oynamış olmalıdır. Mühür bölgesel üretim ve bunun pazarlanmasında, yapının ve Kral Tepesinin elit bir özelliğinin olduğunun en önemli spesifik kanıtlarından birisi olup, yapının bölgedeki yönetim mekanizmasının yazı ve tunç eser topluluklarıyla birlikte önemini ortaya çıkarmaktadır.

Damga yüzeyi 9.8 mm kalınlığında, 39.3 mm X 48.2 mm ebatında steatit veya serpantin taşından yapılmış mührün yaklaşık üçte ikisi korunmuştur. Damga mührün üst kısmında yuvarlak ip delikli, iki yanı düzeltilmiş bir tutamak yani kulp kısmı bulunmaktadır. Dikdörtgen şeklindeki kaide bölümünün altında ise kazıma bezeme şeklinde iç bükey olarak yapılmış olan damga mührün baskı yüzeyinde arka ayakları üzerinde ayağa kalkmış pozisyonunda duran iki aslan figürü vardır. Kıbrıs ikonografisinde özellikle silindir mührerler üzerinden de bilinen aslan

¹¹⁸ Albers 2004, 25.

¹¹⁹ Albers 2004, 55.

figürü, profilden betimlenmiş ellerini aşağıya doğru ve mührün baskı yüzeyinin ortasında yer alan güneş figürüne doğru uzatmaktadır. İçe kazıma şeklinde yapılan güneş sembolü, ortada yer alan bir yuvarlak oyuk ve onun çevresinde yer alan 10 küçük oyuktan meydana gelen bir rozet oluşturmaktadır.

Damga mühür figür işleniş tarzı bakımından Ege dünyasını andırmasına karşılık Kıbrıs'ta bulunmuş Kıbrıslı unsurları barındıran diğer eserlerle de kıyaslandığı zaman figürlerin yerleştiriliş biçimi ve teması onun Kıbrıslı ve yerli üretim olduğunu ortaya koyarken, üst kalitede bir stilistik özelliği de yansıtmaktadır.

Form, kulp ve aslanların duruş pozisyonu; uslub açısından bakılacak olursa bu mührün yakın benzeri Kıbrıs müzesi envanterinde 1935/XII-23/1 numarası ile kayıtlıdır. Ancak bu eserin buluntu yeri belirtilmemektedir¹²⁰. Damga mühürler Kıbrıs'ta Geç Tunç Çağı IIC öncesinde kullanılmaz iken¹²¹ 13. yüzyılda, silindir mühürlerin yanısıra damga mühürler daha yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır¹²². Bu tür buluntuların dağılımı için bir hakim yerleşim yeri olarak kullanılan Apliki-Karamallos ve idari merkez olarak nitelendirilen Kalavassos-Agios Dhimitrios'u saymak mümkündür¹²³. Bunlara ek olarak 13. yüzyıl sonundan itibaren mühürlerin üretim merkezi olarak da kabul edilen Enkomi'de de diğer merkezlerden bilinen damga mühürlerin¹²⁴ biçim olarak kare ve dikdörtgen olarak üretilmiş olanları çok yaygın değildir. Apliki-Karamallos ve Kıbrıs Müzesi envanterinde yer alan ve buluntu yeri bilinmeyen kare ve dikdörtgen şekilli mühürler çok yaygın olmayıp daha çok konik şekilli mühürler yaygın olarak kullanılmıştır.

Kıbrıs'ta ilk olarak Geç Tunç Çağı'nda kullanılmaya başlayan köşeli damga mühürlerin, deniz aşırı çevre kültürlerine nazaran, daha çok yönetsel işlev taşıdıkları genel olarak kabul edilmektedir¹²⁵. Bununla birlikte Kition-Kathari, Myrtou-Pigadhes, Idalion-Ambelleri ve Ayia Irini de kült yapıları içinde veya çevresinde de damga mühürlerin açığa çıkartılmış olduğu unutulmamalıdır¹²⁶. Bu noktada Kral Tepesi damga mühürü diğer örneklerden daha üstün bir işçilik ve sembolik anlam taşımaktadır.

Aslan figürü, belli bir yönetici kişi veya kütlenin siyasi güç ve erkini temsil eden evrensel bir sembol olarak kabul edilmektedir¹²⁷. Kral Tepesi'nde yer alan

¹²⁰ Kenna 1967, 266, fig. 2, 10a, 4, 10a.

¹²¹ Kenna 1968, 142.

¹²² Reyes 2002, 215.

¹²³ Reyes 2002, 215-216.

¹²⁴ Porada 1969, 801-810.

¹²⁵ Reyes 2002, 15.

¹²⁶ Webb 1999, 243-246.

¹²⁷ Allsen 2006; Collins 1998; Marinatos 1990.

bu aslan sembolü, tek örnek olmakla birlikte ilk izlenimler ışığında toplumsal siyasal bir örgütlenme yapısının erkini elinde tutan bir gücü temsil eden gösterge gibi görünmektedir.

Kral Tepesi'nde, üst plato bölümünde, aşağıda yer alan Teras bölümünde farklı bir yapı planı ve karakterinin olması, akla toplumsal siyasal örgütlenme yapısı içinde sınıfların oluştuğunu düşündürmektedir; ayrıca merkezi otoritenin bölgede belirginleşmeye yönelik küçük de olsa, ritüel ve ekonomik kontrolün belli bir erk çevresinde toplanmaya başlamış olabileceğini akla getirmektedir. Dolayısıyla bu kapsamda da ele alınacak olursa Kıbrıs ve Doğu Akdeniz üretimi seramiklerin farklı yerleşim yerlerinde¹²⁸ ve Kral Tepesi'nde takas sistemine dayalı ekonomik yapı içinde kullanılan metalar olduğu görülmektedir. Kral Tepesi'nde de açığa çıkartılan mühür ve değerli diğer kullanım ürünleri, ekonomik yaşantıda ve ritüel içerikli uygulamalarda bölgede erki elinde tutan, bürokratik sistemin yansıması olmalıdır.

Yukarıda da değinildiği üzere bazı hayvan şekilli ağırlıklar, mühür, kaliteli ve önemli küçük buluntular, seramik mal grupları, tablet parçaları ve farklı eserler üzerinde yer alan yazı örnekleri bölgenin öneminin ve zenginliğinin göstergeleridir. Aynı zamanda Teras bölümünde yapılan kazı çalışmalarında bir skrabe bulunmuştur. Damga mühürle birlikte tüm bu paragraf içerisinde bahsedilen eserler, Kral Tepesi yerleşim yerinin Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC ticaret ağına dâhil olduğunun delillerindendir.

Yapıdaki Yönetsel İzler

Önasya arkeolojisinde din dışı ve dini yapıların ayırımında keskin farklılıklardan bahsetmek güçtür¹²⁹. Benzer özelliği, Kıbrıs'ta da görmek mümkündür. Kıbrıs için bu noktada yanıtlanması gereken, idari yapı, saray ve kutsal yapı veya tapınak nedir sorusunun açıklığa kavuşmasıdır¹³⁰.

İdari yapılar, geçmişte yöneticilerin hüküm sürdüğü yapılar olmalarının yanında hayatın sürdürülmesine yönelik faaliyetlerle birlikte inanç sistemiyle bağlantılı aktiviteleri de zaman zaman bünyesinde barındırmıştır.¹³¹ Bununla birlikte bazı yapılarda saray ve tapınakların özelliklerinin ayrıştırılmasının pek kolay olmadığını, çünkü her iki farklı yapı grubunun benzer inşa tarzları taşıyabileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca kimi yapılarda sarayların bir bölümünün dinsel amaçlara hizmet edebileceği ya da bazı büyük tapınaklarda güç ve yetki sahibi kişilere

¹²⁸ Orman 2008.

¹²⁹ Brettschneider 2007, 11.

¹³⁰ Kızılduman 2011.

¹³¹ Meyers 1997, 197.

ayrılmış konutların bulunabileceği belirtilmektedir. Buna ek olarak yapının konumu, inşa tarzı ve buluntularından, bazı yapıların işlevinin tespit edilemeyeceği söylenerek “Tapınak Saray” tanımı da kullanılmaktadır¹³².

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere özellikli, anıtsal bir yapının gerçekte tam olarak hem kullanım amacı hem de diğer unsurlarının anlaşılabilirliği Kıbrıs’ta da hiç kolay değildir. Bundan dolayı bu tarz yapıların yukarıda ilk açıklanan argümanlarla da bağlantılı olarak “saray” adı ile isimlendirilmesinden çok, topluluğun içerisinde sosyal, siyasi, politik örgütlenme yapısında güçlü bir lider ve onun erk ile idare yönetimini içeren yapılar olarak ‘yönetel yapılar’ tanımı tercih edilmelidir.

Terminolojik olarak nasıl nitelendirilirse nitelendirilsin birçok farklı yaklaşım içerisinde, yapıların anıtsal boyutu ve plan özelliklerinin, hatta yerleşim yeri içinde konumlandırılışı ve topografyanın kullanılışı, toplumsal siyasal örgütlenmenin¹³³ ve ekonomik erkin (yönetim-güç) göstergesini, tıpkı Kral Tepesi yerleşim yerinde olduğu gibi, yansıtmaktadır.

İnsanoğlunun kültürel örüntüsü içerisinde anıtsal nitelikteki kamu yapıları yönetim, güçle birlikte üretim fazlası artı ürünün depolandığı yerler olma özelliğini de bünyesinde barındırmaktadır¹³⁴. Bu tarz yapılarda sermaye birikiminin bir mekanda odaklaşmasının sonucu olarak “tapınak, saray” benzeri anıtsal yapılar oluşmuştur¹³⁵. Büyük çoğunlukla toplum içerisinde sermaye birikimini yöneten seçkinler grubu olduğu için, bu seçkinler grubunun ya da seçkinin içerisinde ikamet ettiği yapılar bundan dolayı idari yapılar olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak Kıbrıs’a günümüz yaklaşımıyla ya da Mezopotamya, Anadolu arkeolojisi bakımından bakılacak ve değerlendirilecek olunursa adadaki farklı kültür yapısı, beklentileri karşılamamaktadır. Anadolu, Levant, Mezopotamya, Yunanistan ve Girit’e nazaran Kıbrıs’ta, idari yapıları ayırt etmek daha da güçtür. Bu güçlükten

¹³² Naumann 1998, 398.

¹³³ Siyasal organizasyon, toplumsal örgütlenmenin kendine özgü kamu işlerini, çalışmasını yöneten birey ya da gruplarla bağlantılıdır. Bunların görevlendirilmesi ya da aktivitelerini denetlemeye, kontrol edilmeye çalışılması bağlamında kamu siyasasını saptamak oldukça zordur. Bundan dolayı gruplar ve temsilcileri arasında karşılıklı ilişkilerin korelasyonu, düzenlenmesi ya da yönetimdeki kültür aşırı benzerlik ile farklılıkları irdelerken toplumsal-siyasal örgütlenme terimini kullanmak mümkündür (Kottak 2008, 291). Toplumların siyasal örgütlenmesi farklı boyutlar taşımaktadır. Toplumsal siyasal örgütlenme ne kadar uzmanlaşmış ve farklılaşmış olur ise genel sistem, yapı o denli resmileşmektedir. Ayrıca çok resmileşmiş bir siyasal gücün olduğu noktada, muhtemelen karar alıcı yapılandırma içerisinde karar veren makamlar arasında bir hiyerarşi olmaktadır (Bates 2009, 410; Verhoeven 2010, 12-13). Tüm bunlara ek olarak Ada genelinde, Karpaz yarımadasında politik, siyasi, erk, yönetim biçimi ve sosyal siyasal örgütlenme yapısı tam olarak henüz detaylarıyla bilinmediği için, Kral Tepesi ve çevresindeki örgütlenme yapısı değerlendirilirken idari, politik bir isimlendirmenin yerine toplumsal-siyasal örgütlenme terimi tercih edilerek bu çalışma içerisinde kullanılmıştır.

¹³⁴ Aktüre 1994, 12.

¹³⁵ Aktüre 1994, 14.

dolayı idari yapıların belirlenebilmesi için bazı kriterlerin saptanması gerekmektedir. Bu bağlamda binalarda yapı malzemesi ve tekniği açısından kaliteli malzeme kullanımı, görsel amaçlı olarak kesme blok taş ve orthostatlara yapı duvarlarında yer verilmiş olmalıdır. Yapı duvarları konut duvarlarından kalın, ancak savunma duvarları kadar geniş olmamalıdır. Özellikle taban döşemesi, duvar sıvası ve duvar boyası, yere gömülü tekne yani depolama mekanı, üretim fazlasını depolamak için mekan, drenaj sistemi, büyük avlu, merkezi koridor, revaklı, payandalı bölümler, tasarlanmış mekanlar topluluğu, mimaride üst katlar, prestij göstergesi olarak anıtsal bir mimari için önemli unsurlardır. Ayrıca yapı içerisinde açığa çıkartılan buluntular arasında silindir, damga mühür ya da baskıları ile yazı kullanımına ait deliller olmalıdır¹³⁶.

Kıbrıs ölçeğinde tüm bunlar kısaca özetlenecek olursa kentsel, bölgesel politikalarda açıkça görüldüğü üzere kesme blok taş mimari, özel zaanaat üretimi, mühürlerde bir gelişim, yazı ve bürokrasi karakteristiktir¹³⁷. Bu unsurların birçoğu (yazı, mühür, kesme blok taş kullanımı, taban döşemesi, duvar sıvası, duvar boyası, yere gömülü tekne yani depolama mekanı, üretim fazlasını depolamak için mekan, kısmen drenaj sistemi, büyük avlu, revaklı bölüm, organize mekanlar topluluğu, üst kat) yukarıda da belirtildiği üzere tamamen olmasa da Kral Tepesi BINA 1'de takip edilebilmektedir.

Geç Kıbrıs Çağı'na ait idari yapılar, güçlü siyasi bir otoritenin varlığını destekleyen geniş yapı kontekstleri özelliğini taşımaktadır. Geniş mekan düzenlemesi, avlu ve depo mekanlarının kullanımı ile ön plana çıkan Kalavastos-Ayios Dhimitros Bina X çevresinde yer alan diğer yapılar tümüyle kompleks bir idari mekanizmanın sembolleştiği büyük karakteristik yapı işleviyle Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC dönemine damga vurmaktadır. Kalavastos-Ayios Dhimitros Bina X yönetsel yapısı görkemli görüntüsüyle idari yapılar içerisinde değerlendirilebilecek olan Alassa-Paliothaverna Bina II ve Maroni-Vournes Kesme Blok Taş Yapı diğer yapılarından daha görkemli ve organize bir yapıdır. Kıbrıs idari yapıları Ege, Anadolu, Levant bölgesi ile kıyaslandığı zaman adadaki yapıların daha küçük ölçekte yapıldıkları ve çevrelerinde yer alan yapılarla birlikte düşünüldükleri zaman bir anlam ifade ettikleri görülmektedir. Adanın idari yapıları yukarıda da belirtildiği üzere hem kendi içinde farklı işlevsel bölümlerin yer aldığı hem de yapı dışında da yer alan diğer yapı topluluklarıyla birlikte bir anlam ifade eden kompleks yapı geleneğini öne çıkarmaktadır¹³⁸. Bu özellik Kral Tepesi yerleşim yerinde Güney Plato bölümünde bulunan BINA 1 için de göz önünde bulundurulmalı ve Kuzey Plato'da yer alan mimari unsurlarla bir arada düşünülmelidir. Güney Plato'da yer

¹³⁶ Kızılduman 2011, 230-231.

¹³⁷ Coenaerts 2006; Keswani 1993; 1996, Knapp 1997, 48.

¹³⁸ Kızılduman 2011, 520-521.

alan bölümlerden üretim-ritüel-avlul¹³⁹ alanları, depolama bölümleri ile günümüze ulaşabilmiştir.

Yapılar kendi içinde daha erken tarihlere verilmekle birlikte tıpkı Alalah IV. tabakasında Niqmepa Sarayı'nda¹⁴⁰ olduğu gibi idari, ikametgah ve üretim ve/veya depolama bölümlerinden meydana gelmektedir. Bu bölümler aracılığıyla toplumsal gücü elinde tutan siyasi otoritenin üretim veya depolama ile oluşturmuş olduğu denetim mekanizması ortaya çıkmaktadır. Bu yapı grupları içinde tüm idari yapıların ortak bir diğer noktası ise sosyal etkileşim alanları yani avlu bölümleridir. Avlu bölümleri olasılıkla hem güneş ışığından yararlanılarak aydınlanma hem de toplumsal-siyasal toplantı mekanı olarak kullanılmıştır. Ayrıca Hitit ve Levant bölgesinde olduğu gibi yapılar, kısmen de olsa kendi bünyesinde ritüel içerikli özellikleri barındırmaktadır. Yapılara ait kalın duvarlar ve merdiven bölümlerinden anlaşıldığı üzere, Kıbrıs idari yapıları birden çok katlı olarak inşa edilmiştir. Olasılıkla idareciye ait taht odası veya kabul salonu olarak adlandırılabilir olan mekan veya mekanlar topluluğunun tıpkı Hitit "saray"larında olduğu gibi yapıların üst katında yer almaktadır¹⁴¹. Kral Tepesi yerleşim yerinde de herhangi bir taht veya kabul odasının açığa çıkartılmamasının nedeni olarak bu aşamada bu ihtimal, erozyona rağmen önemli ölçüde öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte ~118.06 m²'lik yüz ölçümüyle Kral Tepesi BINA I¹⁴², adadaki diğer idari yapı olarak değerlendirmeye en uygun binalar arasında bulunan ~1410 m²'lik Alassa-Palioaverna Bina II¹⁴³, ~1,098 m²'lik Kalavastos-Ayios Dhimitros Bina X¹⁴⁴ ve ~609, 92 m²'lik Maroni-Vournes Bina Kesme Blok Taş¹⁴⁵ ile kıyaslandığı zaman ise günümüze ulaşan kısımları göz önünde bulundurulduğu zaman bağlamında ne kapladığı alan, ölçek ne de buluntu zenginliğine sahiptir. Ancak Kral Tepesi Güney Plato bölümünde bulunan yapı, Kuzey Plato bölümündeki mekanlar topluluğu ile aralarında her ne kadar erozyon nedeniyle meydana gelen tahribat neticesinde bir mimari bağlantı bulunmasa da, bir bütün olarak düşünülecek olursa, aynı zamanda yerleşim yerinde açığa çıkartılmış olan Kıbrıs'taki en iyi korunmuş ve büyük iki tunç eser topluluğu ile yukarıda bahsedilmiş olan Alassa-Palioaverna Bina II, Kalavastos-Ayios Dhimitros Bina X ve Maroni-Vournes Bina Kesme Blok Taş yapılarıyla gerçek anlamda kıyaslanıp, yerleşim şemasındaki

¹³⁹ Sosyal etkileşim alanı, kabul avlusu örneği için bk. Thalmann 2000, 163-166.

¹⁴⁰ Woolley 1955, 111-114, fig. 44-45.

¹⁴¹ Kızılduman 2011, 521.

¹⁴² Genel kaniya göre yapı söz konusu olan bu yüz ölçümüyle kamu yapısı olarak yorumlanmaya uygun değildir. Kimi araştırmacılar bir kamu yapısı için 250 m²-1500 m² lik bir alanı kaplaması gerektiğini belirtmektedir (Knapp 2013, 361, Wright 1992, 273).

¹⁴³ Hadjisavvas 2000, 392; 2003, 433-434, fig. 2; 2010.

¹⁴⁴ Fisher 2007, 219; South 1997, 152, fig. 1.

¹⁴⁵ Cadogan 1987, 81; 1996, 16.

konumu daha net anlaşılabilir. Bunlara ek olarak Kral Tepesi yerleşim yeri, yerleşim şeması olarak etkin fakat yerleşim büyüklüğü açısından Alassa-Paliothaverna, Kalavastos-Ayios Dhimitros, Maroni-Vournes yerleşim yerlerinden daha küçüktür. Ancak bu noktada Geç Tunç Çağı IIC'de Karpaz yarımadası kültürel farklılığının aynı zamanda coğrafyayla birlikte kentleşmede, siyasi yapıda ve yerleşim şemasında da sürdürmüş olduğuna başka bir kanıt olabilecektir¹⁴⁶. Bu bağlamda Kral Tepesi, Karpaz kültür bölgesi ve coğrafyası ölçeğinde bölgesel, olarak ve tarihsel empati yapılarak değerlendirildiği zaman anlaşılabilir.

Sonuç

Kıbrıs Geç Tunç Çağı mimari geleneğinde, genel olarak taş temel üzerine kerpiç duvar tekniği uygulanmıştır. Öte yandan Neolitik dönemden itibaren Kıbrıs'ta bilinen çukur evler ya da ana kayanın oyularak içine yapıların oturtulması geleneği de yine Kıbrıs Geç Tunç Çağı'nda görülen diğer bir uygulamadır. Özellikle Enkomi, Kıbrıs Orta Tunç Çağı III- Kıbrıs Geç Tunç Çağı I dönemlerinde ana kayanın içinde yer alan çukurlardan yararlanılarak inşa edilmiş bir yapı sistemiyle dikkat çekmektedir. Enkomi yerleşim yerinin dışında bu gelenek her yapıda görülmesi de Bamboula-Kourion, Idalion-Ambelleri, Maa-Paleokastro, Pyla-Kokkinokremos'da Kıbrıs Geç Tunç Çağı III döneminde de kullanılmıştır. Söz konusu bu merkezlerin yanı sıra henüz kapsamlı olarak yayınlanmamış olan Kral Tepesi, Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC mimari yapıları arasında da Kuzey Plato bölümünden de bilindiği üzere çukur evler ve Güney Plato BINA 1'den bilindiği üzere bazı duvarlarda taş temelsiz duvar inşa teknikleri uygulanmıştır. Aynı zamanda BINA 1'de olduğu üzere topografik yapıda düzeltmeler yapılarak yapı için kullanılabilir daha işlevsel mekanlar ve alanlar yaratılmıştır. Kral Tepesi yerleşim yeri bu farklı yapı inşa teknikleriyle Karpaz Yarımadası'nda bilinen tek örnek olmakla birlikte bu bölgede çukur evler mimari geleneğinin de Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC'de de devam ettiğinin de kanıtıdır.

Karpaz yarımadasının sosyo kültürel ve politik yapısı çok net olarak bilinmediğinden BINA 1'in de belli bir kategori altında sınıflandırılması güçtür. Ayrıca bu çalışmada ele alınan yapının, bazı bölümlerinin erozyon nedeniyle yok olması ve işlevsel yönlerini vurgulayacak kanıtların az oluşu binanın kullanım amacını ortaya koymak konusunda zorluk oluşturmaktadır.

Kral Tepesi yerleşim yerinin Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC döneminde bağlı olduğu ya da yönettiği erk, bölgede önceden beri var olagelen yadsınamayacak, takasa dayalı ekonomik ağ bağlamında deniz ulaşımına dayalı ticareti kontrolünde tutmaktadır. BINA 1'in sahip olduğu erkinin boyutunu, erozyonun yokedici

146 Kızılduman 2008a.

etkisine rağmen, kurtarılabilen eldeki verilerden yola çıkarak belli bir ölçüde ortaya koymak mümkündür. Dolayısıyla yukarıdaki bölümlerde de tartışıldığı üzere yapı gerek yerleşim yerindeki konumu, gerekse kullanılan kesme blok taş ve farklı yapısal özellikleri ile planının sembolik etkisi, küçük ölçekli üretim ve depolama kapasitesi, aynı zamanda yerleşim yerinde açığa çıkartılmış olan buluntular (mühür, sunu masası, lüks kullanım malzemeleri, ağırlık, yazı vd.) göz önünde tutulduğu zaman, yapı, bölgede yaşayan toplumun, günlük hayatında ayrı bir rol üstlenmiş olmalıdır. Bina ağırlıklı olarak dini, kısmen ise idari özellikleri barındırmakta ve iki farklı işlevi uyum sağlamaktadır. Bu çerçevede BINA 1 bölgedeki toplumsal siyasal örgütlenme sistemi içerisinde erk sahibi bir otoritenin ritüel ve idari unsurları barındıran bir yapı niteliği taşımaktadır.

Yerleşim birimi, Karpaz yarımadasında Kıbrıs Geç Tunç Çağı IIC'ye tarihlenen, kazısı yapılmış ilk yerleşim birimi oluşuyla bölgenin az bilinen geçmişine ışık tutmaktadır. Kral Tepesi BINA 1 Karpaz yarımadasının toplumsal siyasal örgütlenme sistemi içinde bilinen ilk ve tek ritüel özellikler barındıran idari yapısı olma özelliğiyle de ayrı bir öneme sahiptir. Kral Tepesi Güney Plato mimari unsurları; gerek bölgenin toplumsal siyasal yapısı hakkında kısmen de olsa bilgi vermesi, gerekse sarp ve dik bir platonun en üst noktasında yer alması, aynı zaman yapım tekniği ve kullanılan malzeme bakımından diğer Kral Tepesi yapılarından farklılık göstermesi ve çevre kültürlerle olası bağlantının izlerini taşımasıyla ayrı bir öneme sahiptir. Kıbrıs mimarisinde BINA 1, topografik özellikleri değerlendirilerek, pratik kullanım alışkanlıklarını göz önünde bulunduran özgün bir anlayış içinde, kendine has bir planla inşa edilmiştir.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Aktüre 1994	Aktüre, S., Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri, İstanbul.
Albers 2004	Albers, G., Studien zu Siedlungsheiligtümern des 2. Jahrtausends v. Chr. in Palästina. 'Unregelmäßige' und Symmetrische Tempel im Typologischen und Funktionalen Vergleich. Teil I-Text und Tabellen. Band I, Rahden.
Allsen 2006	Allsen, T., The Royal Hunt in Eurasian History, London.
Artzy 2005	Artzy, M., "Emporia on the Carmel Coast? Tel Akko, Tell Abu Hawam and Tel Nami of the Late Bronze Age", Emporia: Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean. Proceedings of the 10th International Aegean Conference/10e Rencontre égéenne Internationale Athens (ed. R. Laffineur – E. Greco), Italian School of Archaeology, 14-18 April 2004, Austin, 355-362.
Åström 1989	Åström, P., Hala Sultan Tekke 9. Trenches 1972-1987, Göteborg.
Åström 1998	Åström, P., Hala Sultan Tekke 10, The Wells, Jonsered.

- Bartelheim v.d. 2008 Bartelheim, M. – B. Kızılduman – U. Müller – E. Pernicka – H. Tekel, “The Late Bronze Age Hoard of Kaleburnu Kral Tepesi in Cyprus”, *Pamatky Archeologizke, Czech Republic XCIX*, 161-88.
- Bartelheim v.d. 2011 Bartelheim, M. – S. Behrendt – B. Kızılduman – U. Müller – E. Pernicka, “The Treasure from King’s Mountain, Kaleburnu/Galinoporni, Cyprus”, *A Manifestation of International Bronze Age Sea Trade in the Eastern Mediterranean, International Symposium Anatolian Metal V. Frühe Rohstoffgewinnung in Anatolien und Seinen Nachbarländern* (ed. Ü. Yalçın), *Deutsches Bergbau-Museum Bochum. Anatolian Metal V, Der Anschnitt, Beiheft 24. Bochum*, 91-110.
- Bates 2009 Bates, D. G., 21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji. İnsanın Doğadaki Yeri, (çev. Ed. S. Aydın), İstanbul.
- Bertram – P’ic’xelaury 2005 Bertram, V. J. K. – K. P’ic’xelaury, “Vorbericht zu den Ausgrabungsarbeiten in Udapno (Ostgeorgien) im Jahre 2005”, *Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan Band 37*, 323-364.
- Bretschneider 2007 Bretschneider, J., “The ‘Reception Palace’ of Uruk and Its Architectural Origin”, *Power and Architecture. Monumental Public Architecture in the Bronze Age Near Eastern and Aegean. Proceeding of the International Conference Power and Architecture* (ed. J. Bretschneider – J. Driessen – K. Lerberghe), 21-22 Kasım 2002, Paris, 11-22.
- Burdajewicz 1990 Burdajewicz, M., *The Aegean Sea Peoples and Religious Architecture in the Eastern Mediterranean at the Close of the Late Bronze Age*, Oxford.
- Cadogan 1987 Cadogan, G., “Maroni III”, *Report of the Department of Antiquities, Cyprus*, 81-84.
- Cadogan 1992 Cadogan, G., “Maroni VI”, *Report of the Department of Antiquities, Cyprus*, 51-58.
- Cadogan 1996 Cadogan, G., “Maroni: Changes in Late Bronze Age Cyprus”, *Bronze Age Settlement in Cyprus: Function and Relationship* (ed. P. Åström – E. Herscher), *Jonsered*, 15-22.
- Catling 1962 Catling, H. W., “Patterns of Settlement in Bronze Age Cyprus”, *Opuscula Atheniensia IV*, 156-63.
- Coenaerts 2006 Coenaerts, J., “Enigmatic Architecture. The Late Cypriote II Basin Building in Maroni-Vournes. An Approach for the Exploration of an Appropriate Function”, *Journal of Prehistoric Religion* 19-20, 4-38.
- Collins 1998 Collins, B., “Ḫattušili I, The Lion King”, *Journal of Cuneiform Studies Vol.50*, 15-20.
- Demas 1985 Demas, M., “The Architecture”, *Excavations at Kition V. The Pre-Phoenician Levels Part I Text* (ed. V. Karageorghis – M. Demas), *Nicosia*, 5-164.
- Demas 1988 Demas, M., “The Architecture”, *Excavations at Maa-Paleokastro 1979-1986* (ed. V. Karageorghis – M. Demas), *Nicosia*, 1-99.
- Dikaios 1969 Dikaios, P., *Enkomi. Excavations 1948-1958. Volume I. Mainz*.

- Dinçol 1985 Dinçol, A. M., “Aşhella Rituali (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu bir Bakış”, *Belleten XLIX/193*, 7-8.
- Dixon 1998 Dixon, C. A., “The End of Malta’s Temple-Building Culture”, *Journal of Prehistoric Religions XI-XII*, 37-59.
- Drerup 1969 Drerup, H., *Griechische Baukunst in Geometrischer Zeit. Archaeologica Homericum II*, Goettingen.
- Erbil – Mouton 2012 Erbil, Y. – A. Mouton, “Water in Ancient Anatolian Religions: an Archaeological and Philological Inquiry on the Hitite Evidence”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 71, No. 1 (April 2012), 53-74.
- Fisher 2007 Fisher, K. D., *Building Power, Monumental Architecture, Place and Social Interaction in Late Bronze Age Cyprus* (Doktora Tezi, University of Toronto), Toronto.
- Furumark 1941 Furumark, A., *Mycenean Pottery 1*, Stockholm.
- Furumark 1992 Furumark, A., *Mycenean Pottery 3, Plates*, Stockholm.
- Furumark – Adelman 2003 Furumark, A. – C. M. Adelman, *Swedish Excavations at Sinda, Cyprus. Excavations Conducted by Arne Furumark 1947-1948*, Stockholm.
- Gjerstad 1926 Gjerstad, E., *Studies on Prehistoric Cyprus*, Uppsala.
- Gjerstad 1935 Gjerstad, E., *Findings and Results of the Excavations in Cyprus 1927-1931, Idalion. Swedish Cyprus Expedition Vols. II. Text*, 460-641, Stockholm.
- Gjerstad v.d.1934 Gjerstad E. – J. Lindros – E. Sjöqvist – A. Westholm, *The Swedish Cyprus Expedition. Findings and Results of the Excavations in Cyprus 1927-31 I*. Stockholm.
- Hachmann 1991 Hachmann, R., “Kāmid el-Lōz 1963-1981. German Excavations in Lebanon”, *Berytus* 37, 5-187.
- Hadjisavvas 2003 Hadjisavvas, S., “Dating Alassa”, *The Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millennium B.C. II. Proceedings of the SCIEEM 2000 – Euro Conference* (ed. M. Bietak), 2-7 Mayıs 2001, Wien, 432-436.
- Hadjisavvas 2010 Hadjisavvas, S., “Ashlar Buildings and Their Role in the Late Bronze Age Cyprus”, *Acts of the Third International Congress of Cypriote Studies* (ed. G. Ioannides), 16-20 Nisan 1996, Nicosia, 387-398.
- Hadjisavvas – Hadjisavvas 1997 Hadjisavvas, S. – I. Hadjisavvas, “Aegean Influence at Alassa”, *Proceedings of the International Archaeological Conference Cyprus and the Aegean in Antiquity. From the Prehistoric Period to the 7th century A.D.* Nicosia 8-10 Aralık 1995, Nicosia, 143-148.
- Hirschfeld 2000 Hirschfeld, N., *Chapitre IV. The Catalogue, Céramiques mycéniennes d’Ougarit. Ras Shamra-Ougarit 13*. Paris – Nicosia, 75-162.
- Hirschfeld 2011 Hirschfeld, N., “The Cypriot Ceramic Cargo of the Uluburun Shipwreck”, *Our Cups are Full: Pottery and Society in the Aegean Bronze*

- Age (ed. W. Gauss – M. Lindlom – R. A. K. Smith – J. C. Wright), Oxford, 115-120.
- Hult 1977 Hult, G., "Architecture", Hala Sultan Tekke 3. Excavations 1972 (ed. P. Åström – G. Hult – M. S. Olofsson), Göteborg, 73-91.
- Hult 1981 Hult, G., Hala Sultan Tekke 7. Excavations in Area 8 in 1977, Göteborg.
- Horowitz 2008 Horowitz, M., "Phlamoudhi Vounari: a Multi-Function site in Cyprus", Views from Phlamoudhi, Cyprus (ed. J. S. Smith), Annual of the American Schools of Oriental Research 63, 69-85.
- Ionas 1985 Ionas, I., "The Altar at Myrtou-Pigadhes: A Re-Examination of Its Reconstruction", Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 137-142.
- Kahraman 2003 Kahraman, F., "Tapınak, Antropoloji Sözlüğü" (ed. K. Emiroğlu – S. Aydın), 778-780.
- Karageorghis 1960 Karageorghis, V., "Chronique des fouilles et découvertes archéologiques a Chypre en 1959", Bulletin De Correspondance Hellenique LXXXIV-I, 242-299.
- Karageorghis 1985 Karageorghis, V., Excavations at Kition V. The Pre-Phoenician Levels Part II. Nicosia.
- Karageorghis 2002 Karageorghis, V., Early Cyprus. Crossroads of the Mediterranean. Los Angeles.
- Karageorghis – Demas 1984 Karageorghis, V. – M. Demas, Pyla-Kokkinokremos. A Late 13th – Century B.C. Fortified Settlement in Cyprus, Nicosia.
- Karageorghis – Webb 1975 Karageorghis, V. – J. Webb, "News and Short Contributions", Journal of Field Archaeology Vol. 2, Issue 4, 399-408.
- Kenna 1967 Kenna, V. G. E., "The Seal Use of Cyprus in the Bronze Age", Bulletin de Correspondance Hellenique Vol 91 Livarsion 1, 255-268.
- Kenna 1968 Kenna, V. G. E., "The Seal Use of Cyprus in the Bronze Age, III", Bulletin de Correspondance Hellenique Vol 92 Livarsion 1, 142-156.
- Keswani 1993 Keswani, P.S., "Model of Local Exchange in Late Bronze Age Cyprus", Bulletin of the American School of Oriental Research 292, November, 73-83.
- Keswani 1996 Keswani, P. S. "Hierarchies, Heterarchies and Urbanization Processes: The View from Bronze Age Cyprus", Journal of Mediterranean Archaeology 9, 211-250.
- Kızılduman 2008a Kızılduman, B., "Kıbrıs'ta Nitovikla Çevresine İlişkin Yeni Bulgular", Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar (ed. A. Erkanal – S. Günel – U. Deniz), 24-25 Nisan 2007, Ankara, 159-166.
- Kızılduman 2008b Kızılduman, B., "Kıbrıs'ta Arkeolojik Çalışmaların Yasal Boyutu ve Kaleburnu Kral Tepesi Kurtarma Kazısı Projesi/Legal Situation of the Archaeological Research in Cyprus and Kaleburnu Kral Tepesi Salvage

- Excavation Project”, Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar (ed. A. Erkanal – S. Günel – U. Deniz), 24-25 Nisan 2007, Ankara, 151-158.
- Kızılduman 2011 Kızılduman, B., Geç Kıbrıs Çağı Mimari Gelişimi ve Yapı Sistemleri, Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kızılduman – Müller 2016 Kızılduman, B. – U. Müller, “Bronze Age Cyprus: Kral Tepesi/Vasili”, The Northern Face of Cyprus. New Studies in Cypriot Archaeology and Art History (ed. L. Summerer – H. Kaba), İstanbul, 211-223.
- Kletter v.d. 2006 Kletter, R. – I. Ziffer – W. Zwickel, “Cult Stands of the Philistines: A Genizah from Yavneh, Israel” Near Eastern Archaeology Vol. 69 Nos. 3-4 September-December, 146-159.
- Knapp 1997 Knapp, A. B., The Archaeology of Late Bronze Age Cypriote Society: The Study of Settlement, Survey and Landscape, Glasgow.
- Knapp 2013 Knapp, A. B., The Archaeology of Cyprus. From Earliest Prehistory Though the Bronze Age, New York.
- Kottak 2008 Kottak, C. P., Antropoloji. İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış (çev. S. N. Altuntek – B. A. Şafak – D. Erdal – Y. S. Erdal – S. Eroğlu – E. G. Ersoy – S. Özbek – S. Özbudun – Ş. Pala – G. Uysal). Ankara.
- Kozal 2016 Kozal, E., “Cypro-Anatolian Connections in the 2nd Millennium BC”, The Northern Face of Cyprus. New Studies in Cypriot Archaeology and Art History (ed. L. Summerer – H. Kaba), İstanbul, 51-64.
- Maier 1976 Maier, F. G., “Excavations at Kouklia (Paleopaphos). Eighth Preliminary Report: Season 1975”, Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 92-97.
- Maier 1977 Maier, F. G., “Excavations at Kouklia (Paleopaphos). Ninth Preliminary Report: Season 1976”, Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 133-140.
- Marinatos 1990 Marinatos, N., “Celebrations of Death and the Symbolism of the Lion Hunt”, Celebrations of Death and Divinity in the Bronze Age Argolid, Stockholm, 143-8.
- Matthäus 1985 Matthäus, H., “Metallgefäße und Gefäßuntersätze der Bronzezeit, der Geometrischen und Archaischen Periode auf Cypern, mit Einem Anhang der Bronzezeitlichen Schwertfunde auf Cypern”, Prähistorische Bronzefunde II:8, München.
- Metzger 1991 Metzger, M., Kāmid el-Lōz 7. Die Spätbronzezeitlichen Tempelanlagen: Stratigraphie, Architektur und Installationen. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 35, Text, Tafeln, Bonn.
- Meyers 1997 Meyers, E. M., The Oxford Encyclopedia of the Near East. Vol: I-V, New York.
- Murat 2012 Murat, L., “Hititlerde Su Kültü”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 31, Sayı 51, 125-158.

- Monchambert 2004 Monchambert, J.-Y., *La céramique d'Ougarit: Campagnes de fouilles 1975 et 1976*. Ras Shamra-Ougarit, Part, Volume XV, Paris.
- Müller – Kızılduman 2004 Müller, U. – B. Kızılduman, "A Newfound Bronze Age site in Cyprus", *Journal of Cyprus Studies* 26/27, 200-203.
- Naumann 1998 Naumann, R., *Eski Anadolu Mimarlığı*, (çev. B. Madra), Ankara.
- Öbring 1979 Öbring, U., *Hala Sultan Tekke 5. Excavations in Area 22 1971-1973 and 1975-1978*, Göteborg.
- Ökse 2013 Ökse, T., "Salat Tepe/ Diyarbakır. Depremle Kapanan Çağ", *Arkeo Atlas Yaşayan Geçmişin Dergisi*, NO:2013/01:80-89.
- Orman 2008 Orman, E., *Contacts and Trade at Late Bronze Age Hazor: Aspects of Intercultural Relationships and Identity in the Eastern Mediterranean*. Umeå.
- Özkaya – Coşkun 2013 Özkaya, V. – A. Coşkun, "Körtik Tepe/ Diyarbakır. Yerleşik Yaşamın Başlangıcı", *Arkeo Atlas Yaşayan Geçmişin Dergisi* 2013/01, 30-39.
- Peltenburg 1982 Peltenburg, E., *Recent Developments in the Later Prehistory of Cyprus*, Göteborg.
- Pieniżek 2007 Pieniżek, M., "Domestic Architecture in the Steppe: A Discussion on the Availability of Building Resources and on the Building Strategies of the Late Bronze Age Sabatinovka Culture in the Southern Ukraine", *Social Orders and Social Landscapes*, 416-448.
- Porada 1969 Porada, E., "Appendix I Seals", *Enkomi Excavations 1948-1958 Volume II* (ed. P. Dikaios), Mainz, 783-810.
- Raison 1968 Raison, J., *Les vases à inscriptions peintes de l'Âge mycénien et leur context archéologique*. *Incunabula Graeca* 19. Rome.
- Reyes 2002 Reyes, A. T., "The Stamp Seals of Cyprus in the Late Bronze Age and the Iron Age: an Introduction", *Script and Seal Use on Cyprus in the Bronze and Iron Ages* (ed. J. S. Smith), Boston, 213-226.
- Sinos 1971 Sinos, S., *Die Vorklassischen Hausformen in der Ägäis*, Mainz.
- Sjöqvist 1940 Sjöqvist, E., *Reports on Excavations in Cyprus. Revised Reprint from the Swedish Cyprus Expedition Finds and Results of the Excavations in Cyprus 1927-1931, Vol. I. Text*. Stockholm.
- Smith 2005 Smith, J. S., *Guide to Phlamoudhi*, New York.
- South 1980 South, A. K., *Kalavassos-Ayios Dhimitros 1979: A Summary Report*. Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 23-53.
- South 1983 South, A. K., "Kalavassos-Ayios Dhimitros 1982", Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 92-116.
- South 1988 South, A. K., "Kalavassos-Ayios Dhimitrios 1987: An Important Ceramic Group from Building X", Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 223-228.
- South 1991 South, A. K., "Kalavassos-Ayios Dhimitrios 1990", Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 131-139.

- South 1997 South, A. K., "Kalavassos-Ayios Dhimitrios 1992-1996", Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 151-175.
- Souvatzi 2008 Souvatzi, S. G., *Asocial Archaeology of Households in Neolithic Greece. An Antropological Approach*, New York.
- Stolle 2013 Stolle, B., "Appendix 2: Ellipsoid clay objects and their suggested function, 69-70", With Contributions by I. Trinks, B. Stolle, K. Heiß, J. A. I. van der Does & D. M. Blattner. *The New Swedish Cyprus Expedition 2012 Excavations at Hala Sultan Tekke. Preliminary Results*, 45-79
- Süel 1985 Süel, A., "Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No. 350, Ankara, 171-172.
- Süel – Süel 2011 Süel, A. – M. Süel, "Başkent Şapınıva: Hitit Dünyasındaki Yeri ve Önemi", *Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu I*, 02 Ekim 2010, Çorum, 93-110.
- Thalman 2006 Thalman, J.-P., "Doğu Akdeniz Tunç Çağı Kentleri", *Kentlerin Doğuşu*(cev. A. Girgin – J. L. Ed – J. P. Hout – D. Thalman – D. Valbelle), Ankara, 107-247.
- Tevrat Kutsal Kitap Eski Antlaşma (Tevrat, Zebur).
- Taylor 1957 Taylor, J. du P., *Myrtou-Pigadhes. A Late Bronze Age Sanctuary in Cyprus*, Oxford.
- Taylor – Gray 1957 Taylor, J. du P. – D. H. F. Gray, "The Sanctuary", *A Late Bronze Age Sanctuary in Cyprus* (ed. Taylor, J. du P.), Oxford, 103-112.
- Webb 1977 Webb, J., "Late Cypriote Altars and Offering Structures", Report of the Department of Antiquities, Cyprus, 113-132.
- Webb 1999 Webb, J. M., *Ritual Architecture, Iconography and Practice in the Late Cypriot Bronze Age*, Jonsered.
- Webb 2001 Webb, J. M., "The Sanctuary of the Ingot God at Enkomi. Contributions to the Archaeology and History of the Bronze and Iron Ages in the Eastern Mediterranean", *Studies in Honour of Paul Åström* (ed. P. M. Fischer), Österreichisches Archäologisches Institut Sonderschriften Band 39, Wien, 69-82.
- Wijngaarden 2002 van Wijngaarden, G. J., *Use and Appreciation of Mycenaean Pottery in the Levant, Cyprus and Italy (1600-1200 BC)*, Amsterdam.
- Weinberg 1983 Weinberg, S. S., *Bamboula at Kourion: The Architecture*, Pennsylvania.
- Woolley 1955 Woolley, L., *Alalakh; an Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949. Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London, Part, Volume 18*, London.
- Wright 1992 Wright, G. R. H., *Ancient Building in Cyprus, Volume I Text*, Leiden.

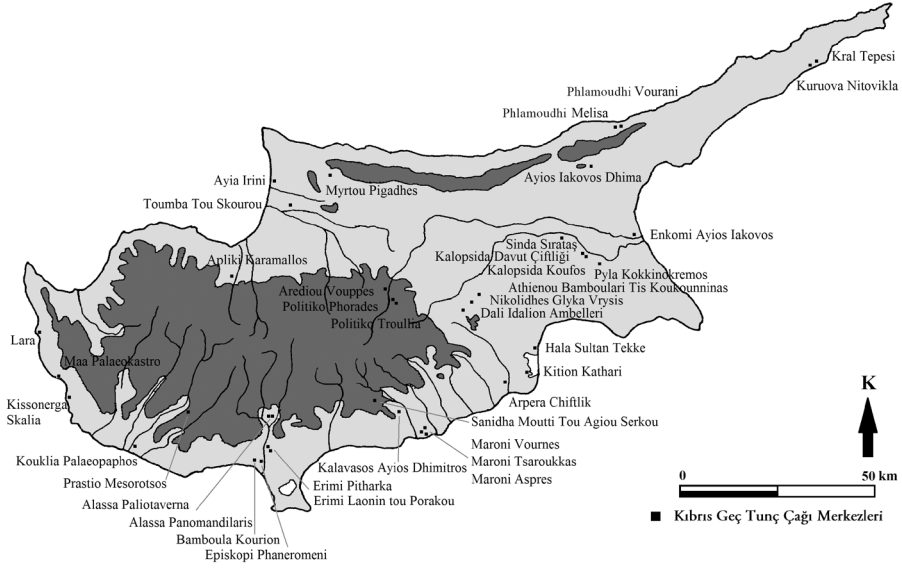

Fig. 1a Kıbrıs'ta Kazılmış yapılmış Geç Tunç Çağı merkezleri (Kızılduman 2011, Harita 4).

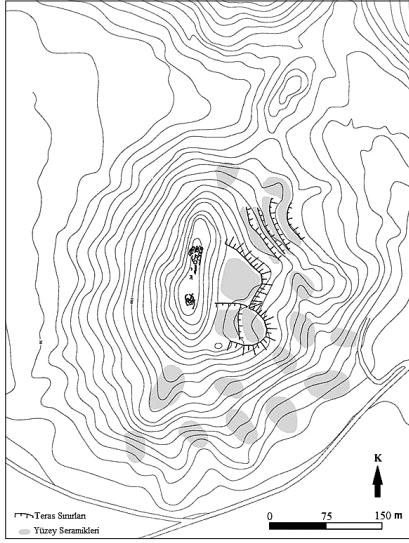

Fig. 1b Kral Tepesi topografik planı (Proje arşivi).

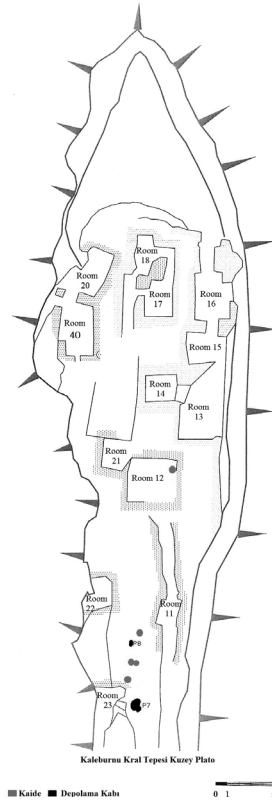

Fig. 1c Kuzey Plato mimari dokusu (Proje arşivi).

Fig. 2a Kral Tepesi'nin kuzeydoğudan görünümü (Proje arşivi).

Fig. 2b Kral Tepesi'nin kuzeybatıdan görünümü (Proje arşivi).

Fig. 2c
Kral Tepesi Güney
Plato hava fotoğrafı
(Proje arşivi).

Fig. 2d
Kral Tepesi'nin
kuşbakışı görünümü
ve çalışma alanları
(Proje arşivi).

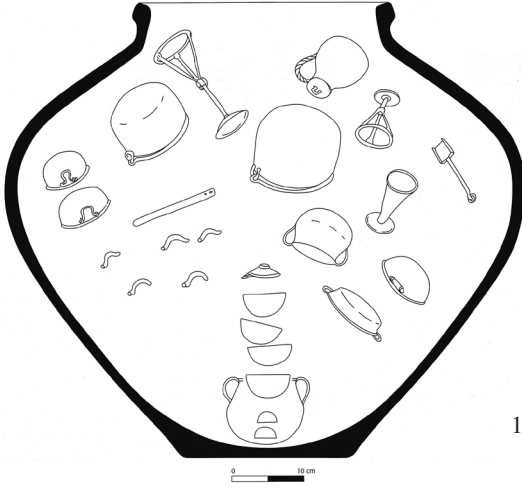

Fig. 3a
Kral Tepesi 2004 yılı
tunç eser topluluğunun
buluntu durumu
(Bartelheim vd. 2008,
172, Fig. 12 den alınarak
geliştirilmiştir).

Fig. 3b
2004 yılı tunç eser
topluluğundan Lades Kulplu
Kase (Proje arşivi).

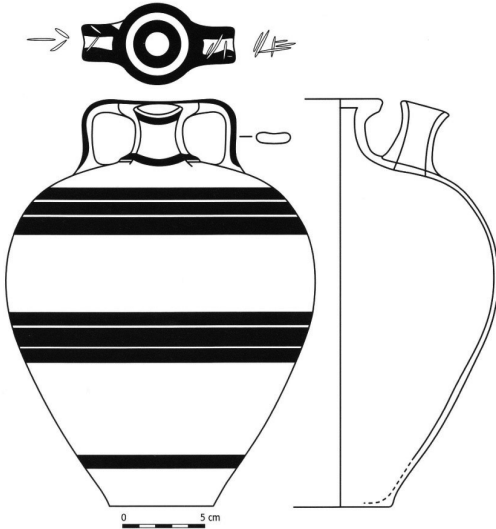

Fig. 3c Üzengi Kulplu Çömlek (Çizim Uwe
W. Müller tarafından yapılmıştır).

Fig. 3d Üzengi Kulplu Çömlek
(Proje arşivi).

Fig. 4a
Kral Tepesi Güney Plato
Ro. 4 ve erozyonun izleri
(Proje arşivi).

Fig. 4b
Kuzey Plato Ro. 40
ve erozyonun izleri
(Proje arşivi).

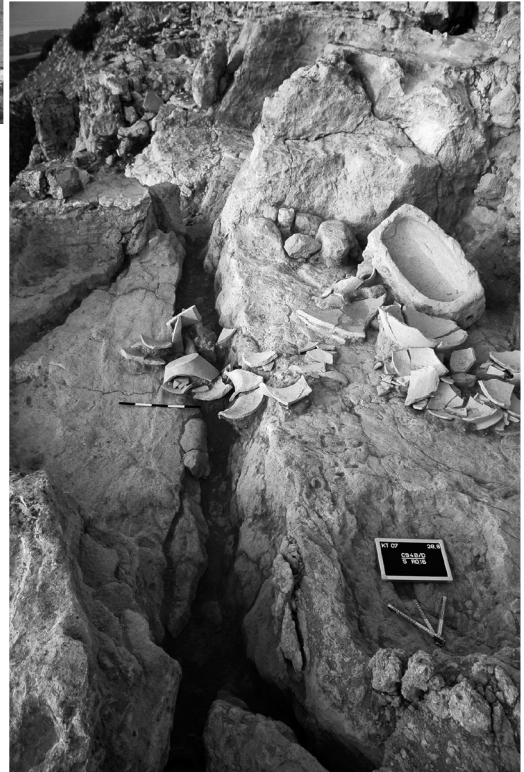

Fig. 4c
Kuzey Plato Ro. 16
erozyon ve deprem izleri
(Proje arşivi).

Fig. 5a
Kral Tepesi Teras bölümü
2014 yılı Tunç Eser
Topluluğu'nun ilk buluntu
durumu (Proje arşivi).

Fig. 5b
2014 Tunç Eser
Topluluğu buluntuları
(Proje arşivi).

Fig. 5c 2014 Tunç Eser Topluluğu buluntuları
(Proje arşivi).

Fig. 5d
2014 Tunç Eser Topluluğu'ndan
bir kaide (Proje arşivi).

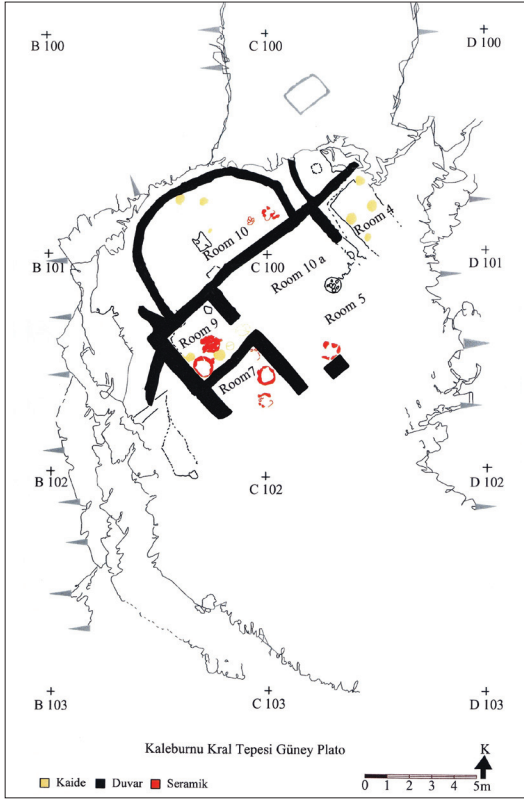

Fig. 6a
Kral Tepesi Güney
Plato BİNA 1'in çizimi
(Proje arşivi).

Fig. 6b
BİNA 1 güney kesit
çizimi (Proje arşivi).

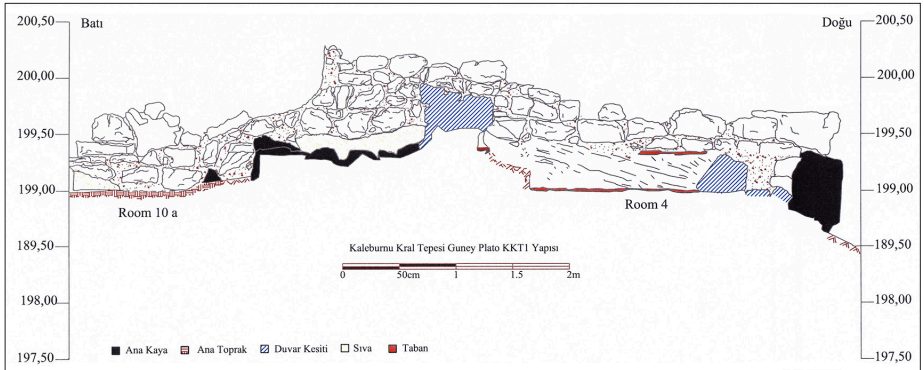
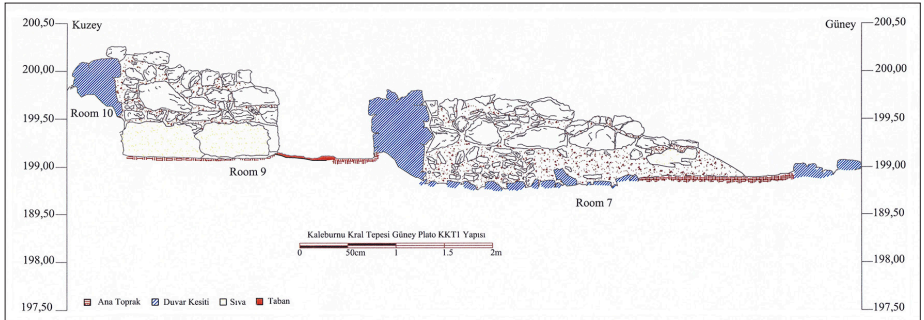

Fig. 6c BİNA 1, Ro. 7, Ro. 9 güney kesit çizimi (Proje arşivi).

Fig. 7a
Kral Tepesi
Ro. 10a ve Ro. 5'den
genel görünüm
(Proje arşivi).

Fig. 7b
Ro. 7'den
genel görünüm
(Proje arşivi).

Fig. 7c
Ro. 9'den
genel görünüm
(Proje arşivi).

Fig. 8a Kral Tepesi Güney Plato'dan kırık Tablet Parçası (Proje arşivi).

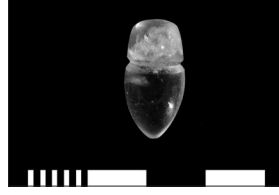

Fig. 8b Ro. 7 mekanında açığa çıkartılan Boncuk ya da Amulet (Proje arşivi).

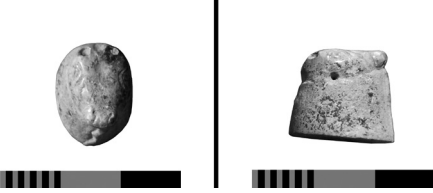

Fig. 8c Ro. 5 mekanında açığa çıkartılan Boğa Başı şeklindeki ağırlık (Proje arşivi).

Fig. 8d Ro. 10 da açığa çıkartılmış Sapan Tanesi (Proje arşivi).

Fig 9a Kral Tepesi Ro. 10 içerisinde açığa çıkartılmış olan damga mühür baskı yüzeyi.

Fig. 9b Damga mühürün yandan görünümü (Proje arşivi).

Fig. 9c Damga mühürün üstten görünümü (Proje arşivi).

Fig. 10a Kral Tepesi Ro. 9 içinde açığa çıkartılmış White Shaved Testicik (Proje arşivi).

Fig. 10b Ro. 7 içinde açığa çıkartılmış White Painted Wheel-made çift kulplu çömlekçik/ "Miken eser grubu alabastron" (Proje arşivi).

Fig. 10c Ro. 4 içinde açığa çıkartılmış Plain Wheel-Made Çömlek (Proje arşivi).

Fig. 10d Ro. 10a İçinde açığa çıkartılmış White Painted Wheel-made Kulplu Çömlek (Proje arşivi).

